

HÉVÍZ

Művészeti és társadalmi folyóirat

XXI. évfolyam • 2013/6 • Ára: 300 Ft

Dragomán György
Nagy Koppány Zsolt
prózái

Doris Lessing
Pollágh Péter
Zudor János
versei

Jékely 100
Petri 70
Metallica 30

Fehér Béla
Gundel Károlyról

Ruszt és Zalaegerszeg

200 éve a sikerlista élén
Jane Austen

Nyílt víz

Zudor János: Kiszézus	401
Dragomán György: Karbid	402
Doris Lessing: Fabula (Nagypál István fordítása)	405
Pollágh Péter: Dobócsillag, Depresszáns tárgyak	406
Nagy Koppány Zsolt: Nem kell vala megvéniülnöd 2.0	408
Bognár Péter: A-0009/20130521	411
Juhász Tibor: Jó lesz a száraz is, Példaérték	412
Fehér Boldizsár: Kiábrándult Professzorok Klubja	414
Bíró József: Káprázatok múltán	419
Onagy Zoltán: Megelőző ellencsapás	420
Bozsik Péter: Diéta	425
Almássy Katinka: Zenél a tó	430

Hajósza.kács

Fehér Béla: Világhírű vendéglő a Városligetben (Gundel Károly 130)	433
--	-----

Vízibicikli

Szederkényi Olga: A Darcy fiú esete Bennet Lizzyvel	443
(beszélgetés Szécsi Noémi íróval és Friedrich Judit irodalomtörténésszel)	

Hullámverés

Fehér Renátó: Ká-Európa mint világnézet (Petri 70)	455
Péterfy Sarolt: „Enydről annál többet álmodom” (Jékely Zoltán 1937-es olaszországi útja)	461
Cserna-Szabó András: Ördögvilák az éji homályban (Metallica 3D)	465

Öböl

Szegő János: A szüneteket szerette a legjobban	471
(beszélgetés Tucsni András dramaturggal)	

Hévíz
Művészeti és társadalmi folyóirat
Megjelenik kéthavonta

Főszerkesztő: Szálinger Balázs
Szerkesztő: Cserna-Szabó András
Olvasószerkesztő: Cséby Géza

Szerkesztőbizottság: Cserna-Szabó András, Cséby Géza, Hinger Tamás,
Óry Rózsa, Szálinger Balázs, Szántó Endre

Alapította Dr. Kiss Lajos
Kiadja Hévíz Város Önkormányzata, 8380 Hévíz, Kossuth Lajos utca 1.
Felelős kiadó: Papp Gábor polgármester
e-mail: hevizfolyoirat@gmail.com
www.facebook.com/hevizfolyoirat
Terjesztés, előfizetés: Csongrádiné Olasz Sára, csongradine@hevizph.hu

Tördelés, layout: Leon Creativon Kft.
Nyomás és kötés: T-CONT Kft., Hévíz

ISSN szám: 1216-8181

NYÍLT VÍZ

Zudor János

KISJÉZUS

Gügyörészik a kis jászolban született,
rágicsálja kis ökleit,
fényes ötletet ad Máriának,
és az emberiségnek egyaránt...

Körbesugározza Anyját,
rágicsálja kis ökleit,
és csodát tesz, felhőkbe vonja,
átviszi a Mennyekbe...

Átrepíti, magához ölelvén,
sugárkoszorút von a fejére,
ránevet: „ez a legenyhébb csodám”,
még egyszer ránevet, s kivirágzik télen a Föld...

Zudor János (Nagyvárad, 1954) Sziveri-díjas költő. Legutóbbi kötete: A rusnya valcer (2012)

Az utolsó csengetés után együtt indulok haza a többi lánnyal, együtt megyünk át a Fótéren, de a Várkaszárnya mellett felvezető sárga keramitköves sétányon már senki nem jön velem.

A Várkaszárnya bástyája előtt egy gesztenyeárus áll, bicskával vagdossa a gesztenyéket, előtte a kis kályha lapján már ott egy csomó. Szépen sülnek, egy kicsit már szétnyíltak, éppen olyan sárgák belül, mint a keramitkövek.

Nagyon jó szaga van, elmegyek mellette, Apa jut eszembe, az, hogy menyire szerette a gesztenyét, mindig vettünk, ha láttunk, aztán az is eszembe jut, hogy kell még legyen pénzem abból, amit Nagymami adott. Arra gondolok, milyen jó lenne teletömni a kabátom zsebét forró gesztenyével, eszembe jut, hogy égette mindig az ujjam, amikor pucolni próbáltam, Apa mindig azt mondta, hogy jól rá kell markolni, és meg kell szorongatni, hogy ropogjon, attól felforrósodik a tenyerünk, és nem bántja annyira a gesztenye héja az ujjunk begyét.

Már vagy tízlépésnyire is eljöttem az árustól, de nem bírom tovább, visszamegyek, megállok a kicsi fekete vaskályha előtt, köszönök, megkérdem, hogy a gesztenye?

Az árus azt kérdezi, hogyhogy nem tudom, új vagyok itt, ezt mindenki tudja. Megrázza a kályha mellett lógó madzagot, a madzagon pléhcsuprok lógnak,

mindegyikbe bele van maratva egy szám. Mondom, hogy bocsánat, nem tudtam, a középsőre mutatok, látom, egy akkora adag egy ötösbe kerül.

Az árus felemeli a kályha szélén álló nagy vaslábos fedelét, abban vannak a megsült gesztenyék, belemártja a csuprot a gesztenyébe, megzörgeti, stancliba tölti, ideadja.

Olyan forró, hogy alig bírom tartani, a zsebembe nyúlok a pénz után, nem találok, tudom, hogy ott volt, de most mégsincs ott, de ott kell legyen, a bélést kaparászom, nincs ott, biztos a másik zsebembe tettem, abban is megnézem, abban sincs, ahogy egyik kezemből a másikba teszem a forró stanclit, már tudom, hogy nem lesz meg, valahogy elvesztettem a pénzt, nem veszhettem el, de akkor sincs meg.

Nagyon halkán szólok meg, mondom, hogy nem találok a pénzem, visszadom inkább a gesztenyét, az árus rám mosolyog, azt mondja, fogadjam el ajándékba, szép kislány vagyok, megérdemlem, kacsint egyet hozzám.

Az arcom legalább olyan forró, mint a gesztenye, megrázom a fejem, mondan akarom, hogy köszönöm, de nem lehet, de akkor hallom, hogy megszólal mellettem valaki, az mondja, hogy ha ingyen van a gesztenye, akkor neki a tízes csuprot merje tele.

Iván az, az egyik osztálytársam, az előbb még nem volt itt, biztos az alatt ért ide, mialatt a pénzt kerestem.

Az árus arcáról eltűnik a mosoly, azt mondja, tűnés innen, Ivánka, azok után, amit a múltkor csináltál, neked nincs itt gesztenye.

Iván erre azt mondja, úgy is jó, ránt egyet a vállán, úgy, hogy lecsúszik róla az iskolatáskája, mielőtt a földre esne, elkapja a szíját és meglendíti, a táska a vaskályha fölé lendül, épp elkerüli a gesztenyés fazekat, de leveri mellőle a bögrét az aprópénzzel, az árus utána kap, hogy megfogja, de már későn, a pléhbögre nagy csörrenéssel esik a keramitra, de nem borul fel, megáll a talpán.

Az árus káromkodik, leguggol, hogy felvegye, a táska közben visszalendül Ivánhoz, megfogja a fülénél, látom, hogy félig nyitva van, Iván gyorsan belenyúl, valami fehéret vesz ki belőle, olyan, mintha egy törött krétadarab volna, beledobja a legnagyobb mérőcsuporba, aztán az arcához emeli, nagyot köp bele, felemeli a gesztenyetartó vasfedelét, beleteszi a mérőcsuprot, rá a sült gesztenyékre, visszarakja rá a vasfedőt, az egész olyan gyorsan történik, hogy mire az árus felegyenesedik a pénzes bögrével, Ivánnak már megint a vállán a táska.

Elkapja a csuklóm, azt mondja, futás, árvalány, már rohan végig a sétányon, és én is futok mellette, mert még mindig fogja a csuklóm, úgy húz magával.

Már majdnem fent vagyunk az emelkedő tetejénél, a fasornál, ott, ahol véget ér a keramit és kezdődik a rendes aszfalt, azért se megyek tovább, elrántom a kezem, megállok, Iván elenged, de ő is megáll, visszafordul a gesztenye-árus felé, azt mondja, most figyelj, árvalány, az árus felé mutat, abban a pillanatban hatalmas süvöltő dördülés hallatszik, a vasfazék tetejéről felemelkedik a fedő, úgy repül felfele az égbe, mint egy rakéta, alatta sárgán záporoznak fel az égre a gesztenyék.

A dörrenéstől az árus seggre ül, leesik a fejéről a kucsma, zuhogva kopognak körülötte a köveken gesztenyék.

Iván röhögni kezd, azt kiáltja, fú, baszki, majdnem fellöttem karbiddal a holdra az egész hóbeleváncot.

A gesztenyés ember felszed a földről egy pár gesztenyét, még mindig a földön ül, amikor felénk hajítja, nem talál el, de már ő is röhög, közben azt kiáltja, majd az apád fellő téged a holdra, Ivánka, úgy seggbe leszel rúgva, ha ezt majd elmesélem neki.

Iván rám néz, azt mondja, jó hecc volt, mi, a vállára rántja a táskáját, megfordul, futni kezd végig a sétányon.

Állok, nézem, hogy pattog a vállán a futástól a táska. Hátranéz, azt kiáltja, szia, árvalány, holnap találkozunk.

A kezemben még mindig ott a stanicli a gesztenyékkel, beteszem a kabátom zsebébe, aztán belenyúlok, megmarkolok egyet, jól megszorítom, a héja darabokra törik, kihullik az ujjaim között.

Megyek tovább hazafelé, a forró gesztenyét szorongatom, arra gondolok, hogy mindjárt meg fogom enni, forró lesz és édes.

Doris Lessing

FABULA

(fordította: Nagypál István)

Jól emlékszem a dallamra, ahogy visszafordulok.
Mind ez idáig csend volt a hosszú meleg szobában.

Áthatolhatatlanok, eme falak, gondoltuk mi, régidők pajzsai a sötétben. A lány fejére süttött a nap vagy a kis csibész gondtalanul tovaterjed. És a mély hangok felerősödtek csendben, s elvesztek a vízben.

Mindeddig nyugodt és meleg volt, akár a kéz, ha egyikőnk felrajzolja a függönnyt a zuhogó eső könnyedén kint reked. A szellő néha bekúszik, meglobogtatva a tüzet, és sarokba szorítja az árnyakat, avagy odakint a farkas üvölt az éjszakába, testünk csontig fagyott, együtt rajzoltunk.

Bár rövid ideig a tánc folytatódik – nyugodtan mozognak a lassú alakok át a tavak fényében, akár az arany fonat a padlón. Talán folytatódik tovább, akár egy álom, örökre. Olyan ez most nekem.

Új szelek fújnak majd az évek során?
Esőtől rohadnak majd a falak, végül?
A lemenő napsugarak láttán előtolják
képüket a farkasok?

Oly rég volt már.
De néha még emlékszem a függönyös szobára
és hallom a távolban éneklő fiatal hangokat.

Dragomán György (Marosvásárhely, 1973) író. Az egyik legismertebb magyar szerző külföldön, művei 28 nyelven jelentek meg.

Doris Lessing (Kermanshah, 1919) Nobel-díjas brit író. November 17-én hunyt el Londonban.

Pollágh Péter

DOBÓCSILLAG

Szép formákat néző: ez vagyok én.
A gerinctelen éjben tabletták a csillagok,
zabálja őket a vérbendő. Míg nézlek,
álmodban valami mindig megpuhít.
Át akartam karolni a házat is. Mögötted
boldogan nevető második vagyok.

Ötágú és éles, még dobni is lehet.
Félbetöröm: akkor meg holdak.
Az egyik pipa alakban megtört,
mint az epém: nem tudom, mit jelent,
csak ne sarló, ne kalapács legyen.

Ma eltörnek értem egy csillagot,
mától csak fölfelé görbül a szám.
Te félhold-szájú töröklány, talán
te töröd el.

DEPRESSZÁNS TÁRGYAK

Búcsúznak a pénzek, kopejkák, fabatkák.
A kék Ady sincs már. – Értsd meg magad:
ez a föladat.

Uszítottál a bolt ellen: ez jut eszembe hirtelen.
Néha mások helyett is gyűjtök
sérelmeket, például egy bolt helyett.
Sérelmek csigalépcsőjén megyek föl-
felé, de nem, azon csak lefelé lehet.

Depresszáns tárgyak, vágott, szerzett sebek
az ágy alatt. Majd mind én hordom ki őket.
Az asztalon jenki dzsúsz. Frissen facsart, fiatal.
Egy vérből valók vagyunk: tanuljuk magunk.
Nagyapa porcelánfejes főzőjébe csak csurog
a szomorúság: bent szövet, kint hó szakad,
önkínzó verziókból jutni ki – szakadatlan:
ez a föladat.

Pollágh Péter *(Tatabánya, 1979)* újságíró, esszéista, költő, a Prae versszerkesztője.
Legutóbbi kötete: A Cigaretta (2010)

NEM KELL VALA MEGVÉNÜLNÖD 2.0

Nem kellett volna elmennem, nem szabadott volna elmennem, gondolom magamban, miközben a hosszú nyelű fejszét lóbálom. Miért hagytam őt magára, miért nem védtem meg és miért nem voltam mellette? Szerencsére csak megölték, meg nem becsstelenítették, erőszakot rajta el nem követtek. A magunkfajtaival nem lehet olyan jóízűen kegyetlenkedni, mint a csecsemőkkel vagy a gyerekekkel. Keveseket izgat, többeket undorít. Ezért legalább gyorsan végeztek vele. Ott állt az ajtóban, szegény hórihorgas asszonycseléd, és kezét a ruhájába törölte, és intett nekem, pedig tudhattuk volna, hogy bármikor megérkezhetnek, bármikor itt lehetnek a kutyáikkal, amelyek kiszagolnak minket. Csak a csűrkapu nyikorog élesen, ahogy a szél mozgatja. Odabenn, a pajtában kaparászik a hajtókutya, lehet, hogy nem is egy van belőle. De én elbánok velük, el én. Persze, ha a kutyák itt vannak, nem lehetnek messze a fiúk sem. Talpig egyenruhában, feszesen áll rajtuk, kezükben korbács, pisztoly. A kutyáikat hogyan képezik ki, nem tudom. Valamit biztosan kiválasztunk, szelektáljuk, azt érzik, szagolják ki. Többen is vannak, bizonyosodom meg, mert többféle morgást hallok. A fejszéről csöpög a vér, nyugodt vagyok immár, feleségemet senki sem támasztja fel. A hátam mögött fekszik az egyik kutya, azzal végeztem. Amikor megérkeztem, épp feleségem fejét marcangolta. Rángatta, és ettől meg-megrándult asszonyom teste, ilyenkor vér buggyant ki a sebeiből. Annyira sovány volt szegény, nem is tudom, honnan volt ennyi vér benne. Az erdőről jöttem, egyetlen csapással terítettem le a

dögöt. Csorgott a nyála, de nem volt veszett. A veszett kutyának azért csorog a nyála, mert a fájdalomtól nem tud nyelni. És azért támad, mert már nem működik rendesen az agya, nem tud gondolkodni. De ennek működött. Ez gondolkodott. Ez félt is, mert összerezgett, amikor meglátott. Nem volt esélye. Csak egy állat, akinek ez volt megírva. De ki zárhatta a többi a pajtába? És miért? Ezek a kutyák szabadon szoktak garázdálkodni. Elindulok. Csak a csűrkapu nyikorog élesen. Amúgy fülsiketítő csönd van, fájdalom nyilall az agyamba. Belököm az ajtót, három kutyát látok, azonnal lecsapok az elsőre, reccsen a feje, valósággal szétmállik. A második nekem ugrik, beleharap a kezembe, érzem, hogy kirántott valami ízületet, és kiszakított a húsból is. A harmadik ugyancsak felpattan, a másodikat tehát lerúgom, és a marjánál kettéválasztom a fejszével. A harmadikkal, a legtermetesebbel nehezen bírok, marcangol, ahol ér, a combomba harap, nem enged. Eldobom a fejszét, kihúszom a hosszú nyelű kést a csizmám szárából, és beledöföm a torkába. Csodálkozva néz, miközben elvérzik. A tetemetek kihajítom az udvarra. Aztán leülök a favágó tönkre, a fejszére támaszkodom, és rágyújtok. Várom vissza a fiúkat. Nem mehettek messzire, talán csak pisilnek, vagy befalnak valamit a kamrában, gondos gazdák voltunk. A sebeimet nézem, elég rondák, de bele nem halok, azt hiszem. A csönd iszonyatos: ezek a kutyák alig nyikkantak. Csak morogni tudnak, és csendben ölnek. Vagy meghalnak. A fejszét nehezemre esik tartani, engedem ledölni. Tompán puffan, még hangosabb, mint volna, ha legalább a tücskök. Vagy más bogarak. Vagy egy repülő. Vagy bármilyen zsvivaj. Mint amikor elkezdődött. Azt az embert a kilencediken kapták el, odáig sikerült eljutnia. Én a szomszéd ház tetijén lapultam asszonyommal, reméltük, vérszomjuk kielégül ezzel az eggyel. Nem is csalódtunk. Megboksolták a hasát, pofozgatták, rugdosták, feltuszkolták az erkély korlátjára. Végül kötelet vetettek a nyakára, és a legbátrabb, az a vékony, szemüveges kilökte onnan. A test zuhant, a kötél megfeszült, az ember pedig belibbent a hetedik emelet erkélyére, majd kilendült, megint belendült, ruhák száradtak ott, gyerekruhák. Azokat leverte, de már nem élt. Ott maradt lógva, a kilencediken meg pezsgőt bontottak. Sokáig menekültünk. Csöpög kezemről a vér, szegény asszonyom jobban bírta, mint remélni mertem, ösztövére teste tele volt étellel és élni akarással. Soha nem adtuk fel, soha nem akartunk a járőröző harckocsik elé rohanni, mint oly sokan tették. Tagja lettünk annak a hordának is. A nagyember volt a főnök, ő osztotta ki a feladatokat, ő ítélkezett és hajtotta végre az ítéleteket, de az újonnan bekerülteknek bizonyítani kellett. Megengedték, hogy én bizonyítsak mindkettőnk helyett. Egy ifjú párt szemeltem ki magamnak. Úgy döntöttem, velük végzek. Nem volt ne-

héz, ezek bárhol ismerkednek, habzsolják az életet. Végighallgattam az udvarlást, végighallgattam a sok szép hazugságot. A fiú nagyokat nyelt, arcán vörös foltok égtek. A lány úgy topogott, mint egy tüzes kanca. A lány lakására mentek, csöndben besurrantam mögöttük. Szerelmeskedés közben törtem rájuk. Nejem a szerelmes éjszakák után mindig kidugta reggelre a lábát a takaró alól. Mindkettőt leszúrtam, majd kiittam az összes pálinkát, és kitántorogtam. Reggel a hányásomban ébredtem, és sokáig haboztam, mielőtt visszamentem volna a szobába. Legyek zsongtak a holttesteken, rettenetes volt zsiszegésük és a szag. A fiú fejét levágtam, és elvittem a nagyembernek. De ő már nem volt ott. Eltávon van. Ezt mondták. Mi? Kérdeztem. Meghalt. A horda szétesett. Mindenki menekült, ahogy tudott. Hozzánk kegyes volt a sors. Itt a hegyen, a rettenetes csöndben találtunk rá erre a kunyhóra. Csűr volt mellette és egy üres pajta. Fűvet ettünk, meg amit összeszedtem. Ne félj, amíg engem látsz, mondtam asszonyomnak sokszor, nem elégszer. De azért volt néhány szép esténk. A csönd miatt mindig messziről meghallottuk, ha jöttek. A föld alá menekültünk, szukahúgyot locsoltunk szét a padlón, az megzavarta a kutyákat. Eddig nem találtak ránk. Földet szerettünk volna művelni, élni szépen, csendben, ketten. De én elmentem ma reggel, fáért mentem, mert még tudtam használni a kezemet. Feltápáskodom a fatönkről, kezdek szédülni, folyik el a vérem. Bemegyek a házba, és leülök asszonyom mellé. A fejét nem hozom magammal, már nem tudom megemelni. Nézem, ahogy folyik a vérem. Csöpp, csöpp, csöpp, így csöpög a kőpadlóra. Kezemet feleségem fejére teszem, arra, ami maradt belőle. Milyen szép asszony volt. Megsimogatom, nem riaszt, pedig megmoccan. Aztán meghallom őket. Hangoosan jönnek, fel vannak tüzelve. Hova mehettek? Talán a szomszéd tanyára. Nagyon lelkesek. A kutyáik ugatnak. Még elszaladhatnak. De hova? Nincs menekvés. Nincs hova futni. Nincs miért küzdeni. És már nem is tudok. Kétszer is nekilendülök, mégsem sikerül felállnom. Pedig állva kell várni a halált. Ám túl sok vért vesztettem. Homályosan látok, de kristálytisztán hallok. A nagy csend miatt. Már egészen közel vannak. Hallom, mit beszélnek. Most meglátják a kutyákat. Megiramodnak, üvöltenek, káromkodnak, ordítanak. Neki-készülődöm, megsimogatom még egyszer feleségem fejét, és talpra állok.

Nagy Koppány Zsolt (Marosvásárhely, 1978) író. Nem viccel.

Bognár Péter

A-0009/20130521

Megbizonyítottatván racionaliter,
) Részint tanúk által, 2) részint,
) Részint pedig racionaliter:
Megbizonyítottatott a következő, hogy:

Hegedűs Istvánné circiter,
Circiter Szendi Jakab felesége,
Felesége és leánya a mezőn volt,
Amikor ez történt, hogy:

Tehát az ördög megjelent akkor,
A gazdagréti polgármester lánya
Látta, hogy három, német ruhában,
Német, zsidó és egy cigány ruhában jön.

Akikkel ott Hegedűs Istvánné,
Circiter Szendi Jakab felesége,
Felesége és leánya, a mezőn lévő,
Az ujjával egy árnyékra mutatott.

Az ujjával pedig egy árnyékra mutatott,
Hogy a háromszemélyűség ott őrajta közösködjön,
Többször behajlítván hárompercű csontját,
Komhír, komhír, mondta, és megkapaszkodott.

Az árnyék pedig mintegy éjszakává dermedt,
Elnyújtott hangot hallatván amikor
Hegedűs Istvánné, feltehetőleg
Magába fogadta a férgék férgreit.

Bognár Péter (Budapest, 1982) Petri-díjas költő. Kötete: Bulvár (2012)

Juhász Tibor

JÓ LESZ A SZÁRAZ IS

Ha nem tudsz sírni, férfivá lettél,
mondtad a borozó előtt. Aztán
megismételted az aluljáróban
és mielőtt felszálltál a buszra.
Mintha ez akkora dolog lenne,
amit ilyen szar időben is
érdemes hangoztatni,
pedig egyikünk sem hozott
magával esernyőt.

Írj arról, hogy a családot nem
látszik a hitelek között
vagy hogy apád bejárta egész
Európát, de a kamionosokra
vonatkozó törvények
miatt nem látott semmit,
csak az autópályát.
Írd meg, hogy húgod tizennyolc
évesen szülte meg második
gyerekét. De ne azt mond,
hogy szárazzá lettél.

Hazafelé, egy nedves kirakatban
szemem fölösleges árkait néztem.
Még két sarok és balra rögtön
az első ház, ahol az ihletnek
kell várnia. Csak álltam,
fejem fölött lépcsőszínű fények
ordibáltak és próbáltam
elfogadni, amit a pincérnek
mondta: Ha nincs édes,
akkor jó lesz a száraz is.

PÉLDAÉRTÉK

A fiatalkori szexualitásról
és az abortusz mentális
következményeiről
beszél egy pszichiáter.
Anyád már alszik a képernyő
előtt. Ő sem volt idősebb,
mint az a lány, akivel a doktornő
példálózik, tizenhat évesen naponta
főzött a férjének és a pénztelenség
miatt elhordott ruháikból
varrt a benne növekvő életnek.
Mikor megtartott fia húsz éves lesz,
bemegy hozzá egy éjszaka
és rácsodálkozik, hogy fektében is
mennyire látszik a varrógép
előtti évek testtartása.
Aztán kikapcsolja a tévét,
a szobájába megy és példaértékűen
a párnára hajtja a fejét.

Juhász Tibor *(Salgótarján, 1992)* költő, kötete még nincs.

KIÁBRÁNDULT PROFESSZOROK KLUBJA

Egy régi bakelitlemez forgott Grodman Donát negyedik emeleti lakásában. Sinatra azt énekelte, hogy az élet bizony minden múltó nappal izgalmasabb lesz. Doni keserűen horkantott, és arra gondolt, hogy ez a szökésben lévő bankrablókon kívül aligha igaz bárkire.

Ez idő tájt Grodman Donát a Budapesti Tudományegyetem művészettörténeti karán volt tanársegéd, egy szökkenésre attól, hogy adjunktus legyen. Ez idő tájt a felesége egyik reggel neki támadt egy fakanállal, mert nem pont olyanra sikeredett a házasságuk, mint ahogy a férfi ígérte. Nincs kegyelem! Mintha csak általános iskolások adtak volna elő egy kardpárbajjelenetet. Doni meg sem próbált védekezni, a vézna kis karjait sem kapta maga elé. Emiatt most lila félholdacsók borították a hátát, a szemüvege egyik lencséje pedig a hűtő alatt hevert.

Doninak nem jutott eszébe semmilyen magasztos végszó, mikor eljött otthonról. Igazándiból egyetlen szót sem szólt, csak összepakolt, és kihúzta a bőröndjét a házból. A felesége úgy állt meg mögötte az ajtóban, mint a Paradicsom kapuját őrző kerub.

Doni ezek után lakást vett ki egy régi bérház negyedik emeletén. A bérleti díj tartalmazta azt a néhány ósdi bútort is, amit a lakók az idők folyamán hátrahagytak. Előtte egy cirkuszi bűvész lakott ott, azelőtt meg egy kirúgott mozi-

gépész. A szomszédai úgy vélték, Doni is valami éhenkórász szökevény lehet, ezért első este bekopogtak hozzá egy üveg borral. A nyomorúság szereti a társaságot.

Mindez már három napja történt.

A lakás olyan kicsi volt, hogy Doni szűk csapásokat alakított ki a holmijait rejtő kartondobozok, zsákok és ládák között. Mindössze két csupasz folt volt az egész lakásban. Az egyik az ablak előtti kisasztal lapja volt, a másik az ágymatrac.

Mikor Doni feltette a Sinatra-lemezt, már lefekvéshez készülődött. Előbb azonban még el akart készíteni néhány jegyzetet a másnapi órájához. A könyv, amire szüksége lett volna, bármelyik dobozban vagy zsákban vagy ládában megbújhatott. Másfél órája keresett egy albumot a tizennegyedik századi toszkán festészetről, egy szál alsónadrágban, térdig gázolva a kacatok közt. Egyszer-másszor sírva is fakadt. Közben Sinatra azt turbékolta a sarokból, hogy bizony nem tudhatjuk, mikor csöppenünk egy igazi tündérmesébe.

Mire Doni megtalálta az albumot, teljesen besötétedett. Langymeleg szellő keringett a szobában. Odakint az utcán valamiért nem kapcsolódott fel a közvilágítás, amitől Doni úgy érezte, hogy a világ végképp megfeledkezett róla. Szerette volna valahogy beleönteni a keserűségét azokba a jegyzetekbe, amiket készített, de a gótikus toszkán táblaképek konokul ellenálltak az érzelmeinek. A mennyezeti lámpa közben zümmögött és cicergett és duruzsolt, és már alig világított.

– Francba az egészszel – motyogta Doni. – Szar az egészsz.

Nyugtalan éjszakája volt. A lepedőjét zsebkendő méretűre gyűrte a sok forgódással. Fél kettő felé felébredt, és vizelni ment. A hold besütött az ablakon, és világosan kirajzolta a dobozok, zsákok és ládák közti ösvényeket. Mikor visszafelé tartott az ágyába, észrevette a kisasztalon nyitva maradt albumot. A fényes papír csalogatóan verte vissza a holdsugarakat, és arra biztatta Donit, hogy menjen oda, nézze meg, amit mutatni akar!

Doni így is tett. Az asztalhoz ülve maga elé húzta az albumot. Sápadt nő bámult rá a papírról, az ölében egy kisgyereket tartott. A nő díszes trónon ült, és közönyösen meredt előre, mintha már legalább ezer éve fogná azt a gyereket, és csak arra várna, hogy valaki elvegye tőle. Akkor aztán ledőlhetne végre aludni egyet. Doni persze tudta, ki ez a nő. A Madonna volt, és Jézus Krisztust fogta.

Doninak egy vicces kis jelenet jutott eszébe a képről. Az egyetemen történt, tavaly, mikor az egyik órán elmondta a diákoknak, a keresztény hagyomány mit tart a Madonnáról.

– A keresztény hagyomány azt tartja a Madonna felől – magyarázta –, hogy

ő a „második Éva”, mivel az első Éva bűnét ő tette jóvá. Amit az egyik elrontott, a másik helyrehozta.

Egy lány felemelte a kezét, és megkérdezte Donit, hogy miért hibáztatják mindig csak Évát, mikor tudomása szerint Ádám ugyanúgy evett az almából.

Doni ezen sohasem gondolkodott. Szerencséjére egy fiú a terem végéből megadta helyette a választ:

– Ádámot csak behúzták a csőbe – felelte. – Ki ne fogadna el gyümölcsöt egy meztelen nőtől?

Doni újból szemügyre vette a képet. Pedig látta már ezerszer. Tudta, hogy a nagy Ambrogio Lorenzetti festette, ilyen meg olyan okokból, ilyen meg olyan technikával és színekkel, és vonalvezetéssel, és így tovább. Így is ment tönkre a házassága: többet tudott a képekről, mint a saját feleségéről.

Most mégis olyasmit vett észre, amit eddig sosem. Úgy érezte, a Madonna ezen a késői órán valamilyen eltitkolt igazságot tár fel neki, és csak neki. Doni ki is mondta ezt. Kimondta a felforgató igazságot:

– Ez a kép ronda.

Grodman Donát másnap reggel szörnyű fejfájással ébredt. Pirítóst és kávét készített magának, de csak a robotpilóta vezérelte. Az esze máshol járt. A zacot a mosogatóba öntötte, a kiskanalat pedig kidobta a kukába. A robotpilóta vitte el a munkahelyére is, be az egyetemre. Csak a szobájában lett újra ura a cselekedeteinek.

Mikor feleszmélt, már az asztalánál ült. Az ablakon át látta, hogy odakinn vágatlanul hullik az eső, és imbolygó esernyők járnak az utcát. Ő maga mégis száraz volt, ezért azon tűnődött, vajon hogyan jutott el ilyen szárazon az épületig.

Aztán észrevette, hogy az íróasztal másik oldalánál egy kollégája ül, és figyeli őt. Dr. Hessz Péternek hívták ezt a kollégát. Úgy festett, mint egy hatalmasra nőtt varangyos béka, nagy, vastag nyelvvél, amit alig tud a szájában tartani. Érdeklődve félbillentette a fejét, ahogy Donit nézte. Ettől a szemüvege leugrott az orráról, és hintázni kezdett a szárazra kötött madzagon.

– Minden rendben, Doni? – kérdezte Dr. Hessz. Még mindig szuszogott a lépcsőzéstől, olyan hangosan és ütemesen, mint amikor gumimatracot pumpálnak.

– Hmm? – kérdezte Doni.

– Azt kérdeztem, minden rendben van-e?

Doni nem felelt egyből, mintha alaposan megfontolná a választ.

– Elnézést, mit kérdeztél?

Hessz harmadjára inkább arra volt kíváncsi, Doni mit szorongat a kezében: a két hüvelykujja és a két mutatóujja között egy összehajtott papírlapot tartott az ölében. Doni maga sem tudta mi lehet az, ezért széthajtotta a lapot, és maga elé terítette.

– Nicsak – mondta Doni –, hát nem a Vico l'Abate Madonna?

Csillogós papír volt, az albumból tépte ki.

– Mi akar ez lenni? – kérdezte Hessz.

– Azt reméltem, valaki majd nekem fog magyarázatot adni – mondta Doni.

Hessz közelebb húzódott az asztalhoz, és kihúzta magát, amit a gerince kellemes, zsibbadó érzéssel hálált meg.

– Pontosan mit kéne elmagyaráznom? – kérdezte.

Doni erre elmesélte, mi történt vele az éjszaka. Elmondta, hogy mennyire másként látja azóta a dolgokat.

– Azt hiszem – kezdte –, hajlamosak vagyunk megfélemezni arról, hogy ezeket a tárgyakat emberek készítették. Olyanok, akik időnként bizonytalanok, tökéletlenek és ostobák voltak, mint minden ember. A legnagyobb tehetségek is bal lábbal kelnek néha! És ha valami olyan sikerületlenül ronda, mint ez a Madonna, akkor azt, ha csak nem az Atyaúrsten készítette a két kicsiny kezével, szégyenkezés nélkül beismerhetjük. Azt hiszem. Ha félretesszük a kiállítótermi áhítatot, azt hiszem, ennyit valóban beláthatunk.

– Nofene – mondta Hessz. – Hát, ide figyelj, Doni. Mondok én neked valamit! – felemelte a kezét, az ujjbegyeit összeérintve. – Azt hiszem, Rembrandt és Rubens soha életében nem látott igazi jó nőket, hogy ezeket a hájas anyaszomorító némbereket festették le újra meg újra. – Hessz széttárta a karjait. – Tessék, kimondtam! Huszonöt éve tartogatom!

A szomszédos szobából örült ricsaj szűrődött át, mintha egy megpakolt szerszámos állvány dőlt volna el. Hessz és Doni is a két helyiséget elválasztó ajtóra kapta a tekintetét, és füleltek, hátha kiderül, mi történt. Ekkor az ajtó lassan kinyílt, és dr. Szalóki Annamária lépett be rajta. Ötven év körüli szürke kis nő volt. Nem ismerte a tréfát, így abban sem talált semmi mulatságosat, hogy egy bögre letört fülét szorongatta, tejeskávé csordogált a blúzán, mialatt előtört belőle a fenséges felháborodás:

– Szélhámos banda! – kiáltotta. – Jackson Pollockkal az élen, aki a világtörténelem legócskább képeit készítette! Ha lenne elég pénzem, megvásárolnám

az összes képét, és minden igaz tehetséggel megáldott művész nevében egytől-egyig a csatornába hajítanám őket!

– Na és Monet szénakazlai? – kérdezte Hessz.

– Úgy van! – kiáltott újból dr. Szalóki Annamária. – Azok is borzalmasak!

– Egyik-másik képet Cézanne mintha a lábával festette volna.

Doni panaszosan folytatta.

– Sajnos már sosem kapjuk vissza azokat a percekét, amiket a ronda képekre pazaroltunk.

Kiábrándult csöndben üldögéltek tovább. Kerülték egymás tekintetét is. Végtelenségig nyúló pillanat volt, közben szégyenkeztek és örültek is.

– Elnézést – mondta Doni. Felállt, majd lassú léptekkel a kijárat felé indult. Hirtelen a költözéssel kapcsolatos rengeteg tennivalóra gondolt, és arra, hogy minden mással ráér még később is foglalkozni.

Bíró József

KÁPRÁZATOK MÚLTÁN

Körmendi Lajosnak

... silányulunk ? ... - / - ... vagy csupán ...
az egykoron – diadalmasan – daloló – tüzek –
... – ... – fajultak – / – korcsosultak kíméletlen ...
kérelhetetlen ... – ... – frigid – tündökléssé ?

szabad – mérsárlás – idejében ... vonzódunduk –
... – ... – valamikori – bujdosók – nyomait – követve ...
- az elhullajtott vércseppek ... f ö l s a j o g n a k
... – ... – körülsáncolt – kunsági – éjszakákon ... -

tekintetünk szikrázó – ... – ... – fenőkövek – koptatta –
... – ... – villogó – kések – félholdjába – beleütözik ...
- csapásoktól – ájult – ... – ... – kismizett – álmainkra –
... – rázúdulnak ... visszazólíthatatlan – halottaink ... -

hosszú teleink ... – ... – hajsál' – hálókat – úsztató –
... – ... – huzatos – egéből ... valaha ... jutunk – e még ...
acélos – szüzek ... lecsupaszított ... nedveket – havazó –
... – sikolyos – ölébe ... habzsolni mámoros – hideglelést ...

- ... - ----- : ... ? ...

Fehér Boldizsár (Budapest, 1992) az ELTE bölcsészkarának hallgatója. A Magyar Tévének és a Magyar Rádióknak is ír. Munkái a Magyar Naplóban, a Hévízben, a Bárkában, valamint a 2013-as Körképben jelentek meg.

Bíró József (Budapest, 1951) költő. Legutóbbi kötete: Welcome (2013)

MEGELŐZŐ ELLENCSAPÁS

A helyszín egy északmagyar kisváros, annak is keleti, Visegrádra néző vége. Balra a Duna, szemben a Szamár-hegy, jobbra a Pilis, közelebből Vaskapu hegye, mögöttünk a városka egyik négyemeletes épületekből álló lakótelepe. Ebben a négyszögben történt a tragédia.

A négyszögben fiatal, nyáron nyílt áruház, ami a Bánomi telepre, és az Esztergomot Szentendrével összekötő 11-es műútra nyílik. A hátsó traktusban, a Vaskapu-csúcs felé néző területen raktárak. Ezeket őrzik a biztonsági őrök. Az áruház fölötti dombon lakópark, később szántó föld, bodza- és orgonabokrok. A kanyarban a romos, valaha szebb napokat látott Kettős pince, borozó és motel.

Kutya az idő, minden lépés csikorog. December 27-e a kutya idő kora. A boka fölé érő havat a hullámokban meg-meglóduló szél hurkákba renkezi, olyan a földút, mint a sivatag, hódúnék nehezítik a közlekedést. Távolabb parkolok le, gyalogosan közelítem a helyszínt, messzebből néha jobban látszik a terep, könnyebben átláthatók a viszonyok. Mire én, Estélhy Judit megérkezem, a halottat éppen elcsomagolják, a lövöldöző biztonsági őr a rendőrautóban ül, még fotózhatom a véres havat és a villogó rendőrautó motorházára felsorakoztatott bajonett méretű törkést, két pisztolyt tokban, AMD-65-öt mellé fektetett tárral. A következő percekben a szél miatt szitkozódó, didergő rendőrök

műanyag tárlókba pakolnak mindent. A hó marad, az összetaposott véres hó disznóölésekre emlékeztet, de itt nincs leszúrt, felbontott disznó.

Kovács II. hadnagyhoz lépek, aki láthatóan örökösén szolgálja és védi a magyart, de kivált az esztergomi polgárt, soha nem tart szünetet. Rám néz:

– Magácska honnan a csudából értesül mindenről? Nem telt el egy óra.

– Leleményesnek kell lenni – mosolygok rá. A rendőrök kedvelik, de Kovács II. hadnagy különösen kedveli, ha a nők rámosolyognak. Amúgy a főszerkesztőm hívott, aki itt lakik a kilencvenes években kiépült káderdombon, hogy ha hiszem, ha nem, fegyverropogás ébresztette, utána néznék-e, mi volt ez. Ilyenkor a megszokott rend szerint hívom a mentőközpontos informátort, a tűzoltókat, ha nem tudnak semmit, nyitom az ablakot, hallok-e szirénahangot. A háromból egy többnyire beválik.

– Elmondja, mi történt? – kérdem a hadnagyot.

– Persze. Baleset. Különös baleset. Az éjszakai őr lelőtt egy kocogót.

– Kocogót?

– Bezony.

– Miért kell lelőni egy kocogót?

– Ez a kérdés.

– És miért van fegyver az éjjeliőrnél?

– Bezony, hogy miért. És hogy milyen fegyver. Azt találja ki, hölgyem.

– Milyen fegyver, hadnagy úr?

– El nem képzelem, milyen fegyver.

– Elárulja, vagy találjam ki?

– Találgasson.

Nem tehetek mást, úgy kérdezek, mint aki nem látta, találgatok. A sejtelmes felvezetés szerint nem közönséges pisztoly. Talán nem is pisztoly.

– Számszerj? – kérdezem.

– Dehogy. Annál hangosabb.

– Aknavető?

– Nem. Annál halkabb.

– Kézi rakéta?

– Annál is halkabb. Hangos, de nem olyan hangos, mint a rakéta. AK 47-es.

Mit szól?

– Biztonsági őrnél Kalasnyikov? Eláll a szavam.

– Az enyém is, higgye meg.

A helyszínelők végeznek, odakiáltanak a hadnagynak, Laci, indulunk.

– Hadnagy úr – szólok utána –, felhívhatom, ha a kihallgatással végzett?

– Persze, hívjon.

Még mindig csak szürkül, közvilágítás nincs a lakópark szélén, kezdek átfagyni, de elindulok lefelé, ahol mozgást látok. Olyan bűnügyi helyszín ez, ahol nincsenek nézők, kíváncsiskodók. Hideg is, korán is, kívül a forgalmon. Erre nem téved sétáló, munkába menő. Kiesik a fősodorból. Beszélgető biztonsági őrköt találok az északi rakodórámpán. Az egyik fiatalember, talán a főnök, a másik ősz, pocakos, ő váltotta az éjszakást, akit elvittek a rendőrök.

– Tudtam, Sanyikám, hogy előbb-utóbb baj lesz – mondja a pocakos.
– Éjjeliőr nem retteghet, ez a faszfej meg úgy járt éjszakára, mintha háborúba menne. Mint a Rambo. Pisztoly, túlélőfelszerelés, pillangókés, vadásztőr, Kalasnyikov a pufajka alatt.

– Nem mondod.

– De mondom. Ha kicsivel korábban értem ide leváltani, azzal fogadott, hogy állj, vagy lövök. Jelszót kért. A neved a jelszó.

– Nem mondod.

– De mondom. Reszketett a félelemtől egész éjszaka, de annyira, hogy reggelre leizzadt, vagy kiütötte magát este, alig bírtam felrugdosni a laticelről.

– Én miért nem tudtam erről?

– Te a főnök vagy, akinek nem kell mindenről tudnia. Ősszel egy betévedt őzet lőtt szitává, mert nem ismerte a jelszót.

– Basszátok meg. Én is megszívom, én vagyok a felelős. Hogyan járhat Kalasnyikovval őrségbe? Még pisztollyal se. Nem vagytok normálisak. Kirugdosok mindenkit, erre számítsatok.

Akkora a baj, hogy csak most vesz tudomást a jelenlétemről.

– Mit óhajt, kisasszony?

– Semmit – mondom –, nem óhajtok semmit. Itt se vagyok.

Újra végigjárom a helyszínt, több a fény, jobban látszik a hóban a vér.

Írány a hullaház. Készítenék néhány képet, hogy ne legyen félreértés. Ekkor még nem tudom, ki a halott. A kórház portáján összefutok N. N. író feleségével, jól ismerem, tanított a főiskolán. Siet, futtában köszönünk, szia, szia. Ő kifelé jön, én befelé loholok. Ma fel akarom rakni az anyagot. Nem gondolkodom rajta, mit keres nyolc előtt a kórház portáján.

A proszektúra halottkezelő személyzetével jó kapcsolatot alakítottam ki az évek során, a feladat kötelező szelete. Többségében itt landolnak a munkatárgyaim. Egy-egy üveg minőségi pálinka, egy-egy jó információ, és a kapcsolat alakul. Újságíró a kapcsolataiból él.

A hullát még nem pakolták el, nem vetköztették le, kőasztalon fekszik le-

terítve. Az ügyeletes lehúzza róla a lepedőt, ekkor látom, hogy N. N. Véres, kisluggatott melegítő, a feje mellé tett fülessapka csurom vér, az orr rommá löve, a homlokon kerek lyuk. Nyakában madzagon elcsámpult szemüveg. Mozdul a bakancs a hulla lábán, megijeszt. Atyaég. Közelebb lépek. A szemüveg lila zsinórja gyanús. Nézem más szögéből az arcot: ez N. N., régi mesterem, mentorom, barátom, szeretőm, ágyasom.

Nem hiszek a szememnek. N. N. nem kocog. Mit kocogna hajnalban? Most ugrik be, hogy N. N. a városvégen lakik, közel a helyszínhez. Közelebb lépek, nem kétséges, ő az. Most értem meg, miért járt a felesége a korai kórházban. Küldök egy SMS-t, hajlandó-e beszélni velem. Nem reagál. Hívom, nem veszi fel. Az Irinyi út felé kanyarodom, hátha beugrott itt lakó fiához. Szerencsém van, néhány perc múlva nyílik a lépcsőház, siet a buszmegállóba. Odalépek, kérdelem, mi történt.

– Nem hiszed el – mondja sápadtam. – Én se hiszem.

– De elhiszem, csak mondd.

– Tíz éve nyúzom, hogy napi egy óra séta. Csak egy óra, nem több, mert nem ülhet örökké a gép előtt. Mosolygott, ha friss levegőt akar, kinyitja az ablakot, ha mozogni a friss levegőn, kilép az erkélyre, és helyben jár. Mikulásra vettem neki egy melegítőt, gyalogló bakancsot, sétáló kisluggatót fejhallgatóval. És ott, akkor, Szent Miklós estéjén megfogadta, születésnapján elkezd a napi egy órát. Kinéztük, megterveztük az utat, hogy meglegyen a hatvan perc. Odafele kicsit lejt a földút, akkor megnyomja, visszafelé az alsó ösvény emelkedik, ott pihenő üzemmód. Fél évig, ígérte, ha esik, ha fúj, minden reggel lenyomja az óra sétát. Aztán meglátjuk. Tudom, hogy sajnálja életéből az elvesztegetett időt, azt is, hogy hajnalban fog az agya, és komoly áldozat, hogy a kedvemre tesz, de eldöntötte, örültem. Ma kezdte. Fél hatkor felöltözve benyitott, azt mondta vigyorgva, a leghosszabb út is az első lépéssel kezdődik. Úgy tettem, mint aki alszik. Aztán jöttek a rendőrök. Most nem gondolom, hogy én vagyok az oka. De holnap másként lesz.

– Részvétem – mondom. És így is gondolom.

Beáll a járat, az asszony nem néz, nem lát, botlik a lépcsőben, aztán megkapaszkodik, felszáll, hazaindul. Hívom a hadnagyot, hogy áll, mi a helyzet, hol tartanak.

– A fickó elmebeteg – mondja.

– Hogyhogy?

– Tisztán elmebeteg. Azért lőtt ki egy fél tárat, mert támadás érte. Felszólította a kocogót, hogy álljon meg, igazolja magát a jelszóval, különben lő. Az em-

ber csak jött és közeledett támadólag, hiába a felszólítás, a figyelmeztető lövés, az első rövid sorozat.

– Nem hallotta a felszólítást, nem is hallhatta, fejhallgató volt a fején.

– Pontosan.

– De a földút, ahol az eset történt, nem tartozik a védendő raktárhoz, ha jól láttam.

– Erre a kérdésre azt válaszolta, megelőző ellencsapás. Ismert katonai műszó.

Előre kivédi a támadást, mint Afganisztán elfoglalása.

– Remek. Büntethető elmebeteg?

– Nem tudni. A szakemberek eldöntik. Még valami, hölgyem?

– Köszönöm, ha nincs semmi egyéb, akkor köszönöm.

Itt tartunk. N. N., az író kifejezetten szerencsétlen időben, szerencsétlen útvonalon próbált változtatni egészségtelen életmódján.

Konklúzió: a halálnál nincs egészségtelenebb állapot. Hat golyót kapott a kilótt tizenötből. Esélye se maradt. Ha volna valami támpont, viszonylat, megpróbálnám számszerűsíteni, hány ezer szál cigaretta, hordó sör, hány liter szilvapálinka, hány ezer óra görnyedés a billentyűzet fölött képes annyit rontani az általános egészségi állapoton, mint hat golyó a fejbe, mellbe.

Az özvegyet se irigylem. Eltűnődhet azon – az összes asszonnyal, nővel egyetemben –, szükséges-e nyúzni az amúgy normális és elfogadható férfit olyan marhasággal, ami saját rögeszméje, rögeszméjük, rögeszménk. Mert a kényszerből soha semmi jó nem jött ki, és nem jön ki. Íme.

Bozsik Péter

DIÉTA

feladom. feladatom feladom. citromos nyelv a tenyeremen. basszus! a másik kezemben babfőzelék. előttem foszlós kött kalács. feladat. feladom. cseszszék meg a fogyókúrájukat! ezek, basszus!, összevissza írnak minden szart, én meg kipróbáltam már isten tudja, mennyit, és semmi, de semmi sem segített. testem cseresznyés piték temetője. három hónap alatt egy gramm nem sok, annyit nem fogytam le. és nem ez volt az első diétám, el lehet hinni. egyedül a legelső hatott, de ott pontosan meg volt szabva minden. és éheztem. nem bírom az éhezős diétát. végül is nem munkatáborban élek. még. gondoltam, ezek az új paleo meg mittomén milyen szénhidrátmentesek, na ezek aztán mind nagy szakértők, ezek egyikét fogom kipróbálni. imádom a húst! de egyik sem ér egy kalap szart sem, én mondom. a házi orvosom azzal ijesztget, csak koplalással lehet lefogygni. a többi humbug. basszus! lehet, igaza van. lukas tányérból kéne enni.

az első diétámat közvetlenül egybekelésünk után kezdtem el, mert kihíztam az összes gúnyámat, és nem kerestünk annyit a kedvesemmel, hogy lecseréljem a ruhatáramat. emlékszem, hogy apósoméktől kaptunk egy disznót a mélyhűtőbe (jött visitó hajnal, vér állt a házhoz, készült belőle finn vérpuding) meg vagy tíz kiló füstölt kolbászt, szalonnát is egy oldalt, és rengeteg füstölt csontot, meg körmöt, oldalast. úgy kívántam, basszus!, a füstöltet,

Onagy Zoltán (Budapest, 1952) író, eddig tizenöt kötete jelent meg, a Terasz és az Irodalmi Jelen portál volt szerkesztője. Esztergomban él.

mint a terhes nők. és még vagy tíz kiló üszőhúst is kaptunk, szintén a fagyasztóba. na ebből készítettem el az első egzotikusnak mondható kaját. apósom, persze, csak a fejét csóválta, amikor megkóstolta, pedig sejtette, basszus!, hogy mennyit vacakolhattam vele. voltaképpen a tőle kapott borjúból készítettem (nem bébi, azaz szopós borjúból) egy pörköltalapot, fehérborral jól megöntözve, de kicsit hígabbra hagyva. és a pláne az volt benne, hogy a borjúcsíkokra egy csomót kellett kötni, a végén meg banánkarikák beleszeletelését írta elő a szakácskönyv, de csak egy rotytanásnyi időre. basszus! milyen isteni volt, annak, aki szereti az ilyen egzotikumokat. savanyúságokat, befőtteket, lekvárokat tettem el, aszaltam gyümölcsöt, és csak, basszus!, sütöttem, főztem, nem csoda, ha meghíztam. ezért aztán elhatároztam, lefogok. egy hétfőn kezdtem. első nap csak almát ehettem, amennyi belém fért, állítólag ez indított be valami fogyóenzimeket vagy miket, a másodikon kilenc főtt tojást, a harmadikon 7,5 dkg sovány marhahúst, akkor már kopogott a szemem az éhségtől, és a kötényembe sírtam dühömben. a negyedik nap a sovány sajté volt, amitől meg olyan nehéz lett a reggel, mintha szültem volna. a többi napra már nem emlékszem. azt tudom, hogy az utolsó nap, vasárnap eljött anyám, és finom húslevest főzött tanyasi tyúk aprólékjából, ökörfarokkal, sok-sok zöldséggel, szemes borssal, sáfránnyal és gyömbérrel. ennek nem tudtam ellenállni.

a másodikról, basszus!, jobb, ha nem beszélek, megvontam magamtól az alkoholt, és csak a három fő étkezést tartottam be, mellőztem a zsíros húsokat, a fehér kenyeret meg az édességet. ja, és majdnem elfelejtettem a lényegget, káposztakapszulákat nyeltem. első héten leadtam vagy három kilót. ám kiderült, hogy ezek a fogyókúrás tabletták vízajtók, úgyhogy az ilyen erős testalkatú embereknél, aki magam is vagyok, gyorsan levisznek két-három kilót, hogy örüjje, baz'meg! amit aztán percek alatt vissza is szedsz.

a harmadikkal, az úgynevezett elválasztó diétával jóformán csak elméleti szinten foglalkoztam. ez, mint tudják, azon az elven működik, hogy az emberi szervezet akkor a leghatékonyabb, ha egyszerre csak egyféle élelmiszertípus emésztésével foglalkozik a gyomor. a két fő táplálékelem feldolgozásához ugyanis eltérő közeg szükséges: a fehérjék savas, míg a szénhidrátok lúgos környezetet igényelnek. de ahhoz, hogy például üresen egyem a zöldbabot vagy a lencsefőzeléket, nem fűlt a fogam. akkoriban épp kaptunk egy csomó vaddisznócombos karajt, szintén apósomtól, aki vadász volt. a vadat meg amúgy is őszibarackkompóttal vagy vörösborban párolt mézes kökénnyel, esetleg (szintén borban) párolt fokhagymás szilvával vagy birskörtével szere-

tem a legjobban. kicsit, basszus!, rettegtem a vaddisznóhústól, mert épp akortájt olvastam az újságban a fonalóckórról, másik nevén trichinellózisról.

elő sertésen (négy fekete emse mögöttem ül) a trichinellózis meg sem állapítható, mert igen nagy számú féregre, mintegy százezer lárvára lenne szükség ahhoz, hogy tüneteket is észleljünk. a fonalóckór Magyarországon a sertéseknél igen ritka, vaddisznókon gyakoribb. a sertés természetes fertőződése majdnem mindig úgy történik, hogy a vadőrök, vadászok, mezőőrök vagy épp a gyepmesterek az elejtett róka, nyest, borz tetemét lebőrözés után nyersen a vaddisznók elé dobják. ezek elfogyasztása után az esetlegesen bennük lévő izomtrichinella-lárvák befurakodnak a vad bélnyálkahártyájába, itt vedlenek, s már negyven óra múlva a férgek, mint táguló lyukak az éjsötétben, elérik teljes fejlettségüket. három-négy milliméter hosszú nőstényeik a fertőződés után három-öt nappal nagyszámú petét raknak le a bélbolyhokban, ahonnan ezek a nyirokárammal a vérbe, onnan pedig a hártárcsikolt izmokba kerülnek, itt három-négy hét múlva betokozódnak, pár hónap múlva elmeszesednek, de a bennük lévő lárvák akár évekig is fertőzőképesek maradhatnak.

az ember fertőződése csak akkor következhet be, ha a viszonyok ezt lehetővé teszik: fertőzött hús fogyasztásakor, amennyiben annak hőkezelése sem megfelelő, általában vaddisznóból készült füstölt kolbással. (basszus! hogy' imádom!) ilyenkor érezni is lehet, mintha durvára örölt borsot rágná az ember. az alföldön az ilyen húst borsos húsnak nevezik. a kórságnak két fajtája van: a bél- és az izomtrichinella. mindkettő súlyos tüneteket okoz, utóbbi sokszor halálos kimenetelű. a béltrichinellózis tünetei: láz, hasmenés, hányás, hasi fájdalmak. mintha ezer darázs lenne a torkomban, ha erre gondolok. az izomtrichinellózis tünetei: magas láz, izomfájdalmak, nyelési és légzési nehézségek, vizenyős beszűrődések a szemhéjakon és az arcon, kötőhártyagyulladás, bőrkiütés. a halál a fertőződés után két-nyolc hét múlva áll be a beteg toxikus, kachexiás állapotában, ami nem más, mint a teljes lesóványodás. zsírt izzadsz, s aranyló nedveket adsz át az esőnek, földnek.

na de, basszus!, eltértem a tárgytól. elhatároztam, elkezdem ezt a paleoizét, kőkorszaki diétát vagy mit. mert nekem ez felel meg a legjobban. kibírom kenyér nélkül, húsevő vagyok, megeszem gyümölcscsel, a sajtot is. vagy akár mindháromat együtt. rakott sajtos gomba, háromféle sajttal, paprikával, póréhagymával, apróra vágott szalonnával a tetején, barnára pírítva. ilyenekre gondoltam. de már az elején kiakadtam. hogy két és fél millió évvel ezelőtti étkezést ír elő? még a homo sapiens sem létezett akkor. én legalábbis

még úgy tanultam. a tudomány mai állása szerint pedig kétszázézer év előtíre tehető a modern ember kialakulása. megnéztem a neten. a helyszín pedig kelet-afrika. kezdetben kisebb vadakra vadásztak, nyers húst és dögöt ettek, meg, basszus!, egymást, magvakat, gyökereket és gyümölcsöket, meg kifosztották a vadméhek mézkészleteit. amúgy az átlagéletkoruk meg sem közelítette a mai emberét, akármivel tömte a buráját.

a kőkorszaki diétaguruk pedig azt állítják, hogy ki kell hagyni az étkezésből a kukoricát, a krumplit, a szóját a szaponin-, a gabonaféléket a glutén-, és a hüvelyeseket a lektintartalmuk miatt. ezen kívül, és most jön a java: nem lehet enni tejet és tejtermékeket, sem kefirt, sem joghurtot, sem tejfölt, sem aludttejet, sem ajrant, sem tejszínt, de még lágy sajtokat sem, mert van bennük a1 béta kazein, laktóz és marhainzulin. de: láss csodát, kemény és félkemény sajtokat zabálhatsz tömérédek mennyiségben. biztos ezt szereti, aki kitalálta, gondoltam. azt már mondanom sem kell, basszus!, hogy a mesterségesen előállított aszkorbinsavat, azaz c-vitamint is két marokra nyelheted. (mert megelőzi a rákot, sőt gyógyít-sa.) és azért nem szabad enni gluténes kaját, mert allergiás reakciót válthat ki és még az idegbetegségnek és a hiperaktivitásnak is lehet (figyelem: lehet) okozója. a tejfehérje meg (ami a kemény sajtban ezek szerint nincs) emésztési zavarokat, ekcémát, puffadást és hasmenést kelthet. de könyörgöm, engem nem érdekelt, hogy allergiás leszek, vagy megy a hasam kicsinykét, én csupán csak, mindösszesen le akartam dobni néhány kilócskát, minimum tízet. na jó, ötöt.

minél több könyvet olvasol el, basszus!, annál zavartabb leszel. minél több cikket nézel meg a neten, annál hülyébb. az egyik paleogóra azt mondja, nem lehet enni a paradicsomot meg a zöldpaprikát, mert lektin és tomatin van bennük, amelyek rombolják a bélfal sejtmembránját, és autoimmun betegség esetén sem ajánlott, mert. mert csak. egy másik cikkben azt olvasod, ez csak a zöldparadicsomra érvényes. mások a banánt kárhóztatják, mert sok benne a szénhidrát, megint mások a szőlőt tiltják, mert magas a cukortartalma. a méznek és a kókusz cukornak magasabb a GI-indexe, ami már nem is tudod, miért rossz. a hentesek nem ajánlják a magyarországi pulykahúst, mert gyorsízalásúak, ezért pocskék az ízük, és egészségtelenek. az egyik a zsírra esküszik, a másik a hidrogénezett étolajra. a paleósok azt állítják, hogy sütéssel az ártalmas hormonok nagyrészt eltűnnek, különben is magyarországon tiltott az állatok hormonkezelése. a közegészségügy meg egészségtelennek, károsnak tartja a paleolit diétát. hiányolja az étrendből a gabonafélék rostjait. az emberiség meg, ó, jaj, fűrgé spermiumok és mogorván tehetetlen petesejtek,

szaporodik, csak szaporodik, és ott, ahol magas az átlagéletkor, vele sokasodnak a minduntalan megújuló nyavalyák is.

három hónapig bírtam, basszus!, a magamnak föladott leckét. reszelt hagymával, répával, zellerrel, tojással töltött csirkemellek és combok, szezámmagos rántott húrok, birsalmás párolt káposzták, rakott karfiolok és brokkolik, húslevesből kimert főtt húrok párolt gyümölcsökkel, különféle krémlevesek, mindenféle darált hússal elkevert zöldséges fasírtok garmadáját kanalaztam be, mogyorók, diók, szotyimagok seregeit ropogtattam el rossz fogaimmal, miközben csülkös bablevesről, zöldborsófőzelékről, majonézes, húsos lencsesalátáról, fehér kenyérral tunkolt pacal-, zúza- és borjúpörkölről, muszakáról, brassói aprópecsenyéről, pékné módra csülökről és sok krumpliról ábrándoztam, folyton-folyvást zsörtölődve magamban, durcásan.

egy hasznát láttam. már második hét után, basszus!, naponta kívántam a szexet. nem csak a kedvesemmel. ám nem leltem megnyugvásra. és nem fogytam semmit, sőt még pár dekát föl is szedtem. pedig azt mondják, egy numera nyolc kilométernyi futással ér föl. szüntelenül ujjaim vizsgálgattam, és szagolgattam a kéz maradékát. ondóra sóvárogtam, nyelni ibriknyi mennyiségben. aztán, három hónap után, kovászolt kenyérré ácsingóztam, foszlós kalácsra, eszméletlen éhséggel. almás rétesre, meggyes pitére, tökösgibanyicára. és kakaóra, pozsonyi kiflire, krémesekre és habos süteményre. ágyékomnál a seb duzzadni kezdett. befalta a kígyót. a végén nem tudom ki magjától lettem terhes szeptemberben, negyvennegyedik szeptemberem közepén. meg kellett barátkoznom a gondolattal, én androgün vagyok, és most, basszus!, gyereket fogok szülni, fiam katona lesz kazahsztánban. kánál, mondom magamnak, befejezted utad, egy üres tányérban megpihensz.

Bozsik Péter (Csanavér, 1963) író, szerkesztő.

Almássy Katinka

ZENÉL A TÓ

beálló esti fagyban
két part húzta
jégtáblákon hangicsál
a Balaton.
kopár ágon tépett
varjú károgál,
lemeríti hálóját
a lékhalász.
fölrikkant a nádi
sármány táncba
kéri kenderikét,
habittyán hápog
a szárcsa
nyenyerét teker a szél.
micsoda orkeszter
veri ablakomat ujja
a húrokra száll,
valaha volt lovak
vágóján dobol
a rianás.
fényszerenádon szendereg
a part, nyöszörgő
kövekben lelkek
intonálnak, kihull
kezükből a
karmesteri pálca
múlik az éjszaka.
hajnal-varázsolta
február kottázza
a tavaszt.

Almássy Katinka *(Penészek, 1943)* költő, Balatonföldváron él.

Legutóbbi kötete: Isten könnyecseppje, Balaton (2012)

Ha JÓSZAKÁCS

Fehér Béla

VILÁGHÍRÚ VENDÉGLŐ A VÁROSLIGETBEN

(Gundel Károly 130)

Szeptemberben ünnepelhettünk volna Gundel Károly (1883–1956) százharmincadik születésnapját, de nem nagyon ünnepeltük, mert miközben forradalmát éli a magyar gasztronómia, a múlttól, a hagyományokról kevés szó esik. Többet tudunk a tévé képernyőjén ügyeskedő sztárszakácsokról, mint konyhánk egykori nagymestereiről, akik olyan alapot raktak le, amelyre még ma is lehet(ne) építkezni.

Pedig (például) a Gundel-dinasztia története feltétlenül sikertörténet, még akkor is, ha szomorú a vége. Kezdődött azzal, hogy a bajorországi Ansbachban született Johann Gundel (1844–1915) tizenhárom évesen Budára érkezett, és a Trombitás utcai Utolsó Fillérhez címzett vendéglőben kezdett pincérkedni. Később a híres Arany Sasba került, itt találkozott a szintén német származású tulajdonos, Kommer József unokahúgával, Kommer Annával, aki a felesége lett. Gundel nagy munkabírásu, céltudatos fiatalember volt, több nyelven beszélt, saját üzletre vágyott. A hozományt is ügyesen használta fel, 1869-ben megvette a Király utcai Bécsi Sörházat, amely Krúdy Boldogult úrfikoromban című regényéből lehet ismerős. Persze, mire Krúdy a millennium táján megtelepedett Pesten, Gundel csillaga már magasan járt. Gazdag embernek számított, többszörös ház- és sörözőtulajdonos, övé az Erzsébet Királyné Szálló, ipartársulati elnök és városatya. Akkor ért igazán révébe, amikor 1889-ben – ekkor negyvenöt éves – bérbe vette a mai Akadémia utca 1. szám alatt álló István Főherceg Szállodát, amelynek éttermében a tradicionális magyar, és a kicsit fennkölt, de kísérletező kedvű francia konyha olyan együttélést alakította ki, amely majd két évtizeddel később Károly fia városligeti vendéglőjére is jellemző lesz.

A francia gasztronómia pártolása persze nem Gundel János vesszőparipája volt, hanem a kor parancsa. A francia gasztronómia akkor már jó ideje uralta Európa boldogabbik felét, terjedése nem állt meg Bécsnél, elérte Pestet, legelőször az arisztokrácia törzshelyét, a Nemzeti Kaszinót. Itt – a Gundelekkel a Blasutigh család révén rokonságban álló – a francia születésű Marchal József (1832–1914) volt a gazda, aki korábban III. Napóleon császár, majd az orosz cári udvar konyhamestere volt.

Gundel János

A Gundel családban úgy tudták, hogy Esterházy Pál herceg (1786–1866) hívta Magyarországra. Ha így volt, erős a gyanú, hogy ő az Esterházy-rostélyos névadója, s a fogást talán Marchal alkotta.

Az 1870-es években még a német szellem uralkodott a pesti vendéglátásban, ám a nyolcvanas évek derekára már a polgári éttermek kínálatában is a francia hatás érvényesült. Gundel Jánosnak ezt már csak üzleti érdekből is figyelembe kellett vennie az István Főherceg konyháján, ahol az ezredévi csinnadratta idején a gyermek Gundel Károly ismerkedett a szakmával. Később így írt erről az időszakról: „... a magyar konyha veszített bár ősi jellegzetességének vaskosságából, mégis megtartván annak – a paprika alkalmazása által is változatosabbá vált – eredetiségét, hozzásimult, finomodott a nemzetközi ízléshez és világszerte elismert hírnévre emelkedett.” (A vendéglátás művészete, 1934).

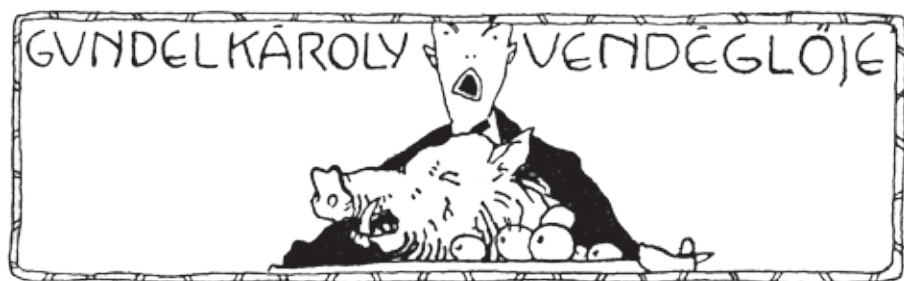
Az ifjú Gundel Károly francia, német, angol és svájci éttermekben tanonckodott, hazatérése után pedig a Wagon Lits társaság tátralomnici Palace szállodájának titkára, 1908-tól pedig igazgatója lett. Az állást ifj. Marchal Józsefnek (1869–1939) köszönhette. Később meghálálta a gesztust, az ifjabb Marchal a Royal, a Gellért, végül a Gundel üzletvezetője lett. Gundel Károly talán maga se gondolta, hogy egész életre szóló döntést hoz, amikor 1910-ben bérbe vette Wampetics Ferenc városligeti vendéglőjét. Ennek háttéréről, körülményeiről semmit nem tudunk, de ami ezután következett, dicső és tanulságos fejezete a magyar gasztronómia történetének. Dicső, mert az étterem Gundel Károly vezetésével világhírre jutott, harminckilenc évig a csúcson tudott maradni (egy ideje megint ott van!), és tanulságos, hiszen arról szól, hogy tehetséggel, szakértelemmel, tisztességgel maradandót lehet alkotni. Hisszük, ez ma sincs másképp.

Gondoljunk bele, Gundel Károly – nem melleleg népes családot eltartó, tizenháromgyermekes apa – két világháború, két infláció és a gazdasági világválság után is a felszínen tudott maradni, és csak az államosítás tette be neki a kaput. Márai Sándor írja 1972-es naplójában: „1949. március 25-én államosították a város-

ligeti Gundelt is. (...) Egyetlen napig Május 1. étteremnek hívták (...) Másnap kijött Vas Zoltán, a Gazdasági Főtanács akkori elnöke, megnézte az új cégtáblát, amelyen a festéknek még megszáradni sem volt ideje, és azt mondta: Ez számárság. És a Gundel maradt továbbra is Gundel. Tehát nemcsak a száz év munkájával felépített családi életművet lopták el, hanem el akarták lopni a cégtáblát is.” Rákosi Mátyás sokszor evett a Gundelben, ennek ellenére a család a nem kerülte el a kitelepítést. Berettyószentmárton közelében jelölték ki az otthonukat, egy tyúkólban. Gundel Károly nem volt velük, ő Ausztriában, félvakon várta a következő operációját.

A vendéglő a mulatónegyedben, az állatkert szomszédságában működött, közvetlenül előtte állt meg a földalatti vasút. Gundel Imre írja, hogy apja rugalmasan alkalmazta a nagy forgalom, kicsi haszon elvét, de a kalkuláció eleve szerényebb volt, mint manapság. „Esetenként volt mersze és szíve igen magas árakat szabni, ha egy luxusétel, egy luxusmenü munkaigényessége, minősége azt indokolta. De a napi átlagételek árai nem érték el a nagyszállókét, azok bármely átlagpolgár számára elérhetőek voltak, a sörkert zónák megízlelését hébe-hóba proletárok is megengedhették maguknak, és a borjúpörköltet bizony ugyanabból a lábasból tálalták nekik, mint az arisztokratáknak.” (Gundel Imre: Gasztronómiáról és Gundelekről, 1987.) A választék ugyanazon filozófia mentén, de talán változatosabban és merészebben állt össze, mint az István Főhercegben, vagyis a francia konyha mellett olykor jelen volt a bolgár, lengyel, orosz, olasz, spanyol, és szerb is, és persze a legnagyobb hangsúllyal, váltakozva, de mindig étlapon voltak a közked-

velt magyar fogások, mint például a rántott és paprikás csirke, a gulyások, pörköltök, paprikások, a savanyú tüdő, a rakott káposzta, és a magyar konyhára oly jellemző főzelékek. „... nem kell holmi nehezebb magyaros eledeltől megijednünk, akkor a disznótoros, a malacpörkölt, a jófajta lucskos vagy erdélyi káposzta vagy a rakott húsos palacsinta, nemkülönben a flekken, a fatányéros... is kerülhet az asztalra” – írja Károly már említett könyvecskéjében.

A vendéglős hagyományokat követve Gündel Károly az első időkben maga vásárolt be a piacon. Később, amikor bérbe vette először a Royal, majd 1927-től a Gellért Szálló éttermét, erre már nem maradt ideje, sőt, a díszvacsorák és bankettek foglalták le. Miközben szívügyének tekintette a városligeti vendéglőt, vonzótták a nagyszabású, sokszor több száz vendégre terített, csillogó ebédek és vacsorák. Ezeket nagy sikerrel rendezte meg, a menü is kifogástalan volt, így aztán egymást érték a megbízások.

A Gündel étlapjait tanulmányozva megállapíthatjuk, nem a bőség, még kevésbé a fennköltég, inkább a háziasság jellemezte. Azt gondoljuk – anélkül, hogy a vendéglátós szakember szerepében tetszelegnénk –, ilyen kínálattal kellene várnia a vendéget manapság egy magyarosnak mondott vendéglőnek. Keveset, de az legyen kifogástalan – ez lehetett Gündel Károly jelszava. A fia visszaemlékezésében olvasható, hogy hónapokig kísérleteztek például a bakonyi mártással, hogy megtalálják a paprika és a friss erdei gomba legkedvezőbb arányát. Az étlapon megfőtt egymás mellett a krumpliceves és a teknősbékaleves (az Ujházi-leves és a palócleves rendszeresen szerepelt, ebből Gündel nem engedett), az orsovai kaviár a töltött kalarábéval, a filet de boeuf a paprikás csirkével. Az utóbbi egyébként – a borjúpörkölt, a libasült-libamáj, rántott csirke, és a kolozsvári káposzta társaságában – szinte soha nem hiányzott az étlapról. Télen a disznótoros sem. Az idénynek megfelelő zöldségek, főzelékek is mindig szerepeltek a kínálatban, de ne különlegességekre gondoljunk, hanem tökcre, babra, spárgára, spenótra, zöldborsóra. A készételek mellett lehetett rendelni „rögtönzöttet” – ma ezt frissensültnek mondjuk –, vagy aki nem akart sokat enni, hideg és meleg előételek között válogathatott.

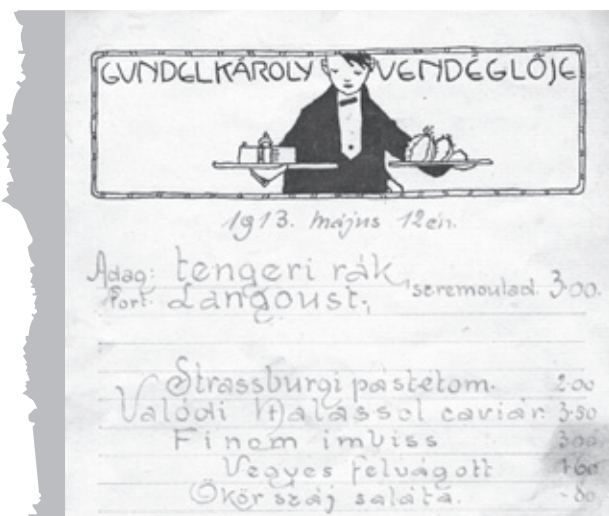
A kínálat a békacombtól a tormával tálalt debrecenin át, a kocsonyákon át a prágai sonkáig terjedt. Ha szezonja volt, még a hónapos retek is megjelent az étlapon.

Feltűnő, hogy Gündel Károly milyen nagy figyelmet szentelt a halételeknek. Balatoni süllő, fogas és kecsge mindig volt a konyhán, de aki rákpörköltre, scampira vagy langusztára vágyott, megkaphatta. Ezek részben magyaros ízlet szerint készültek, részben franciás mártásokkal. A desszertek választéka – „tészták” címszó alatt – ugyanilyen kettősséget hordozott. Kaphatott a vendég marrasquino krémet, de rétest mindig, sőt, lángost! Az európai színvonalú sajt kínálat az évek során alig változott, de a dőry (pálpusztai) soha nem hiányzott, miként a lipthói túróból (brindzából) készült körözöttet is mindig lehetett rendelni.

A konyha szervezettsége, szakosodása ma is bőven megállná a helyét. Dolgozott ott külön hússütő mester, főzelékes, és levesfőző szakácsnő, mártásszakács (a raguk és krémlevesek is hozzá tartoztak), franciás fogások szakácsa, ketten pedig az általuk készített savanyúságokat, befőtteket tálalták. A rétes szakácsné külön személyzettel dolgozott. (A rétes lelki kérdés lehetett Gündel számára, hiszen már édesapja is az István Főherceg almás és káposztás rétesére volt a legbüszkébb). Végül ne feledkezzünk meg az egész rendszert felügyelő séfről, Rehberger Elekről (1890–1965), aki szinte családtagnak számított.

Gündel Károly alkotó fantáziájának több tucat jobbnál jobb ételt köszönhetünk. Parajágyon, burgonyakoszorúval és Béchamel-mártással sült balatoni fogasát vagy gombás-sonkás borjúbordáját senki nem emlegeti, ellenben a Gündel-palacsintáról mindenki tud. Ennek állítólagos története az, hogy 1940. október 16-án Márai Sándor Áruló című darabjának bemutatója után a Gündelben tartották a bankettet. A menüt az író felesége, Matzner Ilona (Lola) állította össze. A darabban az újságíró alakító Galamb György (1918–2000) mesélte el, hogy az utolsó fogás dióval töltött, csokoládéval leöntött palacsinta volt, ami annyira ízlett mindenkinek, hogy a nagy Gündelnek is feltűnt. Elkérte a receptet Márainétól. „A Gündel-éttermekben ezt követően lehetett Márai-palacsintát rendelni. Amikor Márai persona non grata lett, a

Márai-palacsintát egyszerűen átkeresztelték Gundel-palacsintára” – mesélte a történetet Galamb György a 168 óra című hetilap vele készült interjújában (1990/40. szám). Egyetlen más forrás sem erősíti meg a történetet, Márai naplójában sem szerepel, sőt, tudomásunk szerint az interjú megjelenése után Gundel Imre szóvá tette, hogy erről sose hallott, sőt, Márai-palacsintának sincs nyoma

az étlapokon. Ilyet én sem találtam. A gasztrolegendák sem különböznek más legendáktól: vékony gyökérből táplálkoznak, egyre terebélyesednek, és fáradhatatlanul vándorolnak egyik könyvből a másikba.

A Gundel vendéglő mindvégig magán viselte a francia gasztronómia eleganciáját, ugyanakkor – és ez sajnos nincs a köztudatban – a magyar népi konyha megtartására, finom átalakítására törekedett. Gundel Károly hitt a jellegzetes hazai ételek vonzerejében, a tojásos galuskát sem érezte rangon alulinak. Több előadásában beszélt arról, hogy az idegenforgalom növelése a vendéglői ipar kezében van. Kis magyar szakácskönyvét is a külföldi vendégeknek írta, ugyanis sokszor elkérték tőle egy-egy étel receptjét. Ez a magyarázata, hogy a könyvecske előbb jelent meg németül, angolul és franciául, mint magyarul (1937). Nem lehetett magas a példányszáma, manapság már könyvritkaságnak számít, csak aukciókon fordul elő. Bevezetőjében írja Gundel: „Régi, kedves tervem, hogy a mai magyar konyha teljes receptanyagát összegyűjthessem és kiadhassam, egyrészt azért, hogy ezzel egyöntetűséget teremtsék az ételek elnevezése és készítése tekintetében, másrészt, hogy képet nyújtsak arról, hogyan és mivé fejlődött a magyar szakácművészet részben a népi, részben a polgári, úri és főúri konyhák elemeiből az utolsó száz esztendőben.”

Terve nem valósult meg (miként korábban Jókaié sem, aki szintén összefoglalta magyar szakácskönyvet akart kiadni), az ételek elnevezésében pedig továbbra is káosz uralkodik. Tekintettel Gundel Károlynak a magyar gasztronómiában betöltött szerepére, megdöbbentő, hogy kis magyar szakácskönyvének eredetijét a mai napig nem adták ki újra, miközben semmirevaló receptgyűjtemények

Gundel Ínyesmesterrel zsúrizik

tömege pusztítja a papírt. Ami ezzel a címmel ma is kapható, azt fiai, Gundel Ferenc (1917–1984) és Gundel Imre (1927–1993) átdolgozták. Recepteket hagytak ki, s újakat szerkesztettek bele. Amelyik ételleírásnak megkegyelmeztek, azt is átírták. Az átdolgozás nem vált a mű javára.

Rosszul tették, hogy megváltoztatták az eredeti könyv sajátos fejezetbeosztását, de még nagyobb baj, hogy teljes egészében kihagyták Gundel Károly szakácskönyvének második részét, amelyben a Budapesti Szállodások és Vendéglősök Ipartestületének 1935. február 11. és május 13. között rendezett vacsoraversenyein tálalt – többnyire már-már feledésbe merült – ételek receptjét adja közre. A versenyen a kor vezető konyhaművészei főztek 3-9 fogásos vacsorát, kivétel nélkül a magyar konyha kincseiből válogatva. „A verseny célja az volt, hogy (...) a külföldiek által mindjobban megszeretett különleges magyar ételeket a külföldi ízléshez finomítsuk anélkül, hogy azok eredeti jellegén változtatás történjék” – írja Gundel kollégáinak receptjei elé.

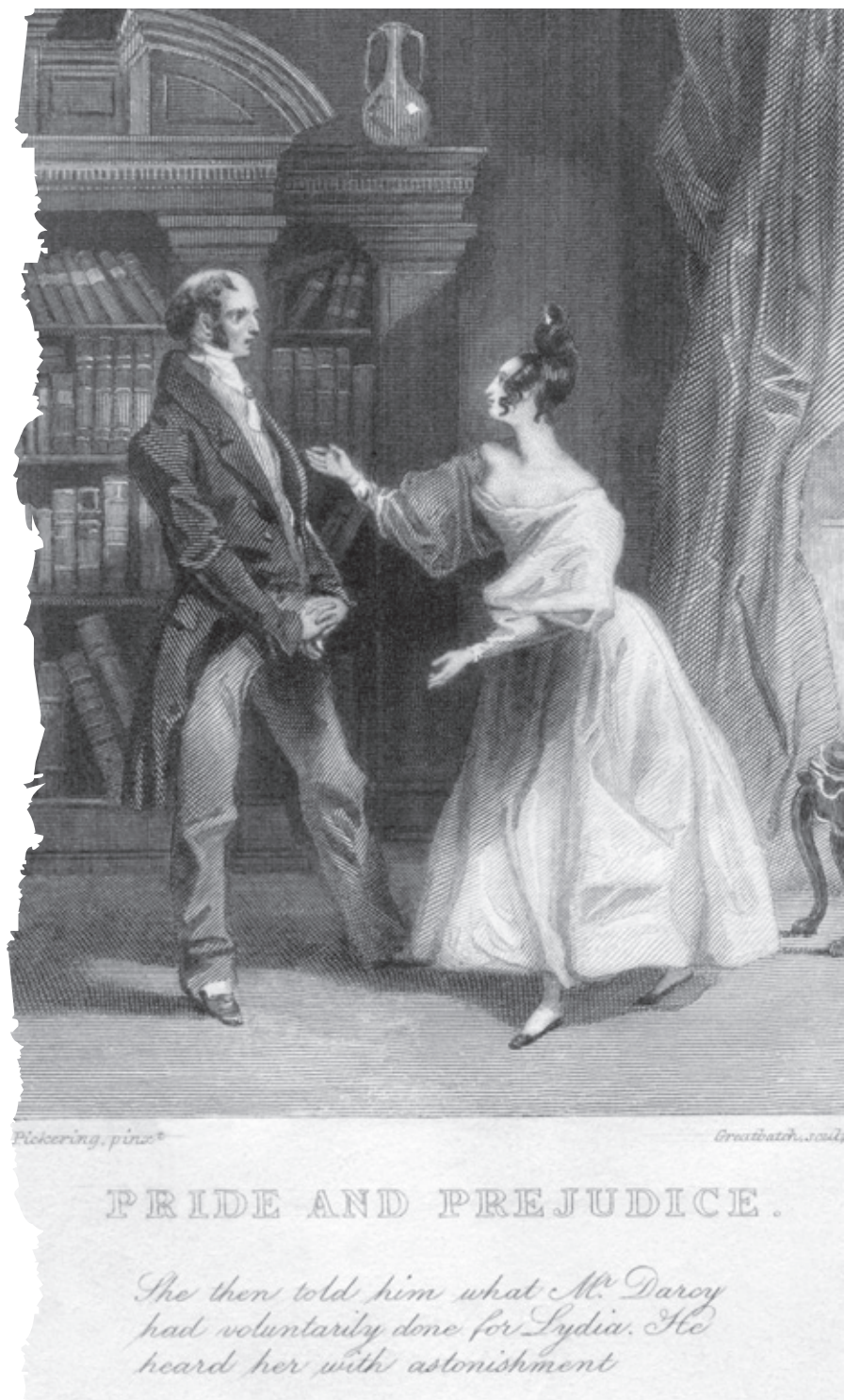
Ezt nevezzük ma konyhánk újragondolásának!

Nem pedig a csirkemellből főzött palóclevest.

Fehér Béla. (Debrecen, 1949) Hévíz-díjas író.

Legutóbbi regénye: Jelenetek egy vakondúzó életéből (2013)

VIZIBILNI

A DARCY FIÚ ESETE BENNET LIZZYVEL

200 éve jelent meg a *Büszkeség és balítélet*. A regény első mondata rövid és tömör összefoglalója annak, amiről a következő pár száz oldalon bővebben olvashatunk: „Általánosan elismert igazság, hogy a legényembernek, ha vagyonos, okvetlenül kell feleség.” Jane Austen XIX. századi szingliként zseniálisan ráértett, mi foglalkoztatja a nőket és a férfiakat a világban. Mi Austen időtállóságának titka? Szederkényi Olga erről beszélgett Szécsi Noémi íróval és Friedrich Judit irodalomtörténésszel, az ELTE Anglisztika Tanszékének docensével.

Szederkényi Olga: – Milyen volt a nők helyzete Nagy-Britanniában Jane Austen korában? Tényleg egész nap csak olvastak, csiviteltek, sétáltak, hímeztek, cselédet irányítottak és szomszédot látogattak?

Szécsi Noémi: – Legfeljebb arisztokrata nők éltek ilyen henye életet, közülük is csak azok, akik férjhezmenetelük után sem választottak maguknak napjaikat kitöltő értelmes tevékenységet. Jane Austen édesanyjáról nyugodtan mondhatjuk azt, hogy „dolgozó nő” volt, hiszen a háztartás mellett (a konyhaker, a baromfiudvar és a tehenészet felügyelete, főzés, mosás stb.) lelkész férjével „magániskolát” működtettek, és Mrs. Austen hét gyermeke mellett még a diákok ellátásáról is gondoskodott. Két lányától is elvárta a segítséget. Lelkészcsaládoknál különösen fontos volt a jótékonykodás: a szegény családok látogatása vagy éppen meleg holmik készítése a didergő falusi gyerekeknek. Azon kívül érdemes megemlíteni, hogy mivel készruhákat nem árultak, így a nők többsége maga készítette a ruháját, sőt férfi hozzátartozóik számára is varrtak (például ingeket). Az alsóbb rétegek asszonyai-lányai természetesen semmilyen megkülönböztetést nem élveztek, sok esetben ugyanolyan kemény fizikai munkát végeztek, mint a férfiak. Hiszen már maga a háztartási munka is kemény fizikai munka volt akkoriban.

SZO: – Mennyire szimbolikus az, ahogy Jane Austen a *Büszkeség és balítélet*-ben ábrázolja a vidéki középosztály életformáját?

SZN: – Jane Austen családja a „gentry”-be tartozott, mivel édesapja és édesanyja is rendelkezett némi öröklött vagyonnal, de a család megélhetését első-

Szécsi Noémi

sorban Steventon falu lelkészi hivatala biztosította. Ők, mint a helyi „csúcserőtelenség” tagjai szabadon érintkeztek a környékbeli földbirtokos családokkal: látogatások, piknikek, táncmulatságok követték egymást. A nagycsaládokban élő számos különféle korú gyerek színes családi és társasági életet biztosított, és akkoriban Európában a vidéki volt a domináns életforma. Austenék (a Bennet családhoz hasonlóan) kifelé az úriemberek életét élték, de közben anyagi gondoktól szenvedtek. A család fiai azonban meglehetősen jól boldogultak – egyi-

kük például egy gyerektelen és gazdag rokon vagyonát örökölte meg, a másik egy Indiából származó vagyon örökösőjének férje lett –, ezért az ő kastélyaikban, londoni házaikban vendégeskedve lett Jane Austennek igazán közvetlen rálátása a Darcy-, Bingley- és Lady de Bourgh-félék életére.

SZO: – Az, hogy ő „vénkisasszony” maradt, a korban általánosnak tekinthető?

SZN: – Igen. Akkoriban szinte matematikailag ki lehetett számolni egy nő értékét négy tényező alapján: kor, külső, hozomány és társadalmi státusz. Az első kettővel óvatosan és behatárolt ideig lehetett manőverezni, de egy lány minden korban gazdag, nagy hatalmú férjre válthatta ifjúkorát és szépségét, ha jókor volt jó helyen. Az utóbbi kettő viszont sokáig konzervált és helyzetet kedvelő megvilágításba egy nőszemélyt. Kb. 20 éves korig számított egy lány fiatalnak, és 25 éves korától rohamosan vesztett piaci értékéből. 30 év felett már csupán csoda folytán lehetett férjhez adni – akkor is legfeljebb jóval idősebb vagy özvegy férfihoz, aki mondjuk számos gyermeke mellé keresett pótanyát és hávezetőnőt – így például a *Meggyőző érvek* Anne Elliotja 27 évesen ott van, ahol a part szakad. A szerény hozománnyal bíró Jane Austent nem írják le hagyományosan csinos nőnek: sem divattudatos, sem született szépség nem volt. És éppen az ő regényeiből tudjuk, hogy egy gazdag nőt bárki elvesz, de az a művészet, ha valaki kis hozománnyal is jó férjet kap. Elizabeth Bennetnek és nővérének sikerül ez a bravúr, de alkotójuknak már nem. A nagy jövő előtt álló, ám szintén nem túl jómódú Tom Lefroyt a rokonok hajtották el a környékről, mikor észrevették, hogy megakadt a szeme Jane-en (a kor felfogása sze-

rint ugyanis bűnös önzésnek számított volna két kispénzű embernek házasságot kötni). Jane később egy gazdag fiúnak, barátnői öccsének mondott nemet, mert úgy érezte, nem tudna vele élni.

SZO: – Hol és hogyan szökkenhetett szárba a korabeli bimbózó szerelem? Édes semmiségekről való csacsogáskor a kedves mama jelenlétében, vagy né tán a szülők szeme láttára lejtett tánc közben a bálban?

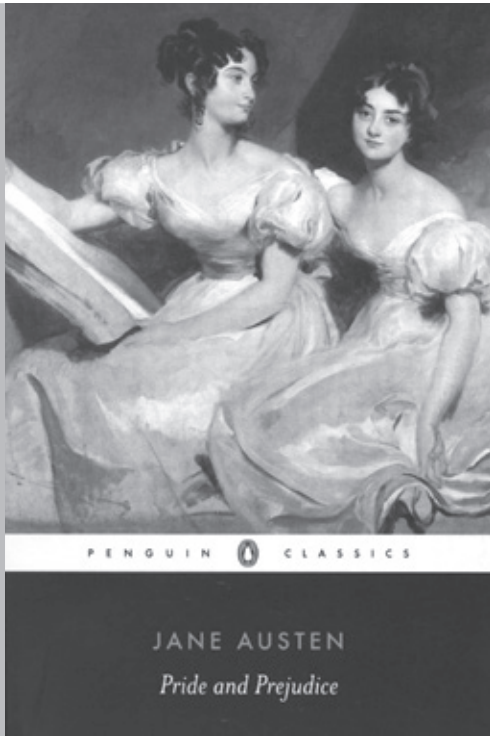
SZN: – Bár ezek többnyire különféle körtáncok voltak, ahol legfeljebb a kezek értek össze, a táncmulatságok felfokozott hangulata és testisége volt a legnagyobb kerítő. Mindazonáltal, ha az ismeretség megvolt és felizzott a szenvedély, akár titkos levelezést (hiszen egyébként csak jegyesek levelezhettek) vagy találkát is lehetett szervezni, amiből bármi lehetett. A csók után már mindenképpen a házasságot illetett tervezni és az apa beleegyezését kérni. A szülői beleegyezés nélküli házasságkötést előzte meg a szökés. A regényben Lydia Bennet megszökik Wickhammel, és – ezt mi, magyar olvasók *A Noszty fiú esete Tóth Marival* című Mikszáth-regényből tudjuk – ha egy nő egy szobában alszik egy férfival, az éjszakát házasságkötésnek kell követnie. De azért akadtak ritka kivételek: amikor Byron egyetlen törvényes gyermeke, Ada 1832-ben megszökött a házitanítójával, a szerelmespár elment „addig, ameddig behatolás nélkül lehetett”. A kicsit össze tapogatott, de még sértetlen árut hazatoloncolták, és később egy rangjához illő férfival házasították össze.

SZO: – Mi a véleménye Jane Austen nőalakjairól 200 év távlatából?

SZN: – Austen elképesztő modernsége hétköznapi hősnőiben rejlik: Elizabeth Bennet éles eszű, de hétköznapi külsejű, a hervadó Anne Elliot kifinomult elme, Ellinor sem szépségével, hanem határozott józanságával hívja fel magára a figyelmet – előttük-utánuk az irodalomban nyüzsögnek a hamvas és lélegzetelállító szépségű, de minden karaktertől mentes nőalakok, néha még nagy íróknál is (l. Jókai) legfeljebb a női figurák angyal-démon kettősségével találkozunk. Az olvasó nők nem a tökéletességben ismernek magukra, hanem az esendőségben, és ebben a tekintetben a mellékszereplők is színesek és azonnal felismerhetőek.

Jane Austen's House, Chawton, Hampshire

Arról sem szabad megfeledkez-nünk, hogy a „marriage market novel” örök népszerűsége azt mutatja, hogy a nők számára a párválasztás azóta is az egyik legfontosabb misztériumjáték ma-radt – annak ellenére, hogy mind saját státuszuk, mind ennek iro-dalmi megfogalmazásai jócskán megváltoztak két évszázad alatt.

SZO: – Maradva a Büszkeség és balítéletnél. Melyik női szereplő ragadta meg leginkább a fan-táziáját?

SZN: – Lady Catherine de Bourgh, Darcy bestiálisan önző nagynénje. Talán még inspirált is engem a *Finnugor vámpír* vámpír-nagymamájának megalkotásában.

SZO: – Austen különleges hangvétele, iróniája beleillett korának irodalmába?

SZN: – Ha a XVIII. század angol irodalmára, Fielding *Tom Jones*sára vagy Sterne *Tristram Shandy*jére gondolunk, akkor azt kell mondjuk, hogy ezekhez az ironikusan kritikus, burleszkyszerű epizódokban gazdag művekhez több köze van Jane Austen prózájának, mint az egyidejű korai romantikához. Jane Austen nagy kedvence volt Fanny Burney 1778-ban megjelent *Evelina* című érzelmes levélregénye, de az akkoriban divatozó gótikus irodalmat *A klastrom titkában* gúnyolta ki. Általánosságban sok kortárs kritikát nem kapott, de érdekes megjegyezni, hogy Madame de Staël francia író nő vulgáris, provinciális és unalmas műveknek tartotta az Austen-regényeket.

SZO: – Az ironikus Jane Austentől nem meglepő egy csupa happy end regénybefejezés?

SZN: – Hangsúlyosan erkölcsi szemléletén aligha csodálkozhatunk, hiszen lelkészlány volt. Annak kapcsán, hogy Jane Austen képe 2017-től a tízfontos bankjegyre kerül, a *Guardian* publicistája azt írta, hogy ő volt az az író, aki mindenki-nek tudta az értékét. És nem csupán a házassági piacon. Úgy moralizál, hogy szinte észre sem vesszük, jellemhibákért és erényekért oszt sorsokat. Különös bölcsesség – vagy inkább rezignáció – részéről, hogy a pusztán szerelmen

alapuló házasságot gyanakodva szemléli. Negatív szereplők rohannak pusztán felindulásból a házasságba, a pozitív szereplők számára a felek közötti szellemi összhang és az anyagi feltételek legalább olyan fontosak, mint a szerelem.

SZO: – Elképzelhetőnek tartja, hogy Austen azért kezdett el írni, hogy anyagi-lag, lelkileg és szellemileg független maradjon?

SZN: – Minden bizonnyal azért írt, mert megvolt rá az igénye és hozzá a te-hetsége és a szellemi kapacitása. Egyik fiútestvére, sőt édesanyja is írogatott. In-kább úgy fogalmaznék, hogy azért engedhette meg magának, hogy írjon, mert anyagi-lag, lelkileg és szellemileg is független volt. Ha férjhez megy, és gyerme-keket szül, az élete valószínűleg merő gürcöléssé változik, éppen úgy, ahogy ez az édesanyjával is történt. De az is lehet, hogy a házasságkötéssel eleve felha-gyott volna az írással, mint a majdnem kortárs Dukai Takách Judit, esetleg a szü-lés komplikációi okozzák végzetét, mint Charlotte Brontënak. Sok nő bánta meg százszor, hogy házasságot kötött, hiszen így nemcsak vagyona felett veszítette el a rendelkezést, de az élete irányítása is kicsúszott a keze közül. Ugyanakkor Jane Austen édesapjának és fiútestvéreinek köszönhető, hogy írni kezdett. A gazda-sági feltételek és az irodalom közvetlen összefüggései nem elhanyagolhatóak, hi-szen Virginia Woolf még száz évvel Jane Austen után is az évi kétszáz fontot és a saját szobát tartotta a női irodalom létfeltételének. Austennek második regénye, a Büszkeség és balítélet sikere hozta el az igazi anyagi függetlenséget.

Friedrich Judit

Szederkényi Olga: – Ön szerint a Büszkeség és balítélet első pár mondata mindent elmond Jane Austenről. Miért?

Friedrich Judit: – Mert azonnal megjelenik benne az ironia. A derűs, játékos szemlélettel és az ironikus elbeszélői hanggal együtt ott a pontos témameghatározás is: arról lesz szó, hogy a házasságok hol kötődnek.

SZO: – Ez a könyv nemcsak örök bestseller, de kedvelt filmtéma is. Mit gondol, miért vitték ilyen sokszor vászonra?

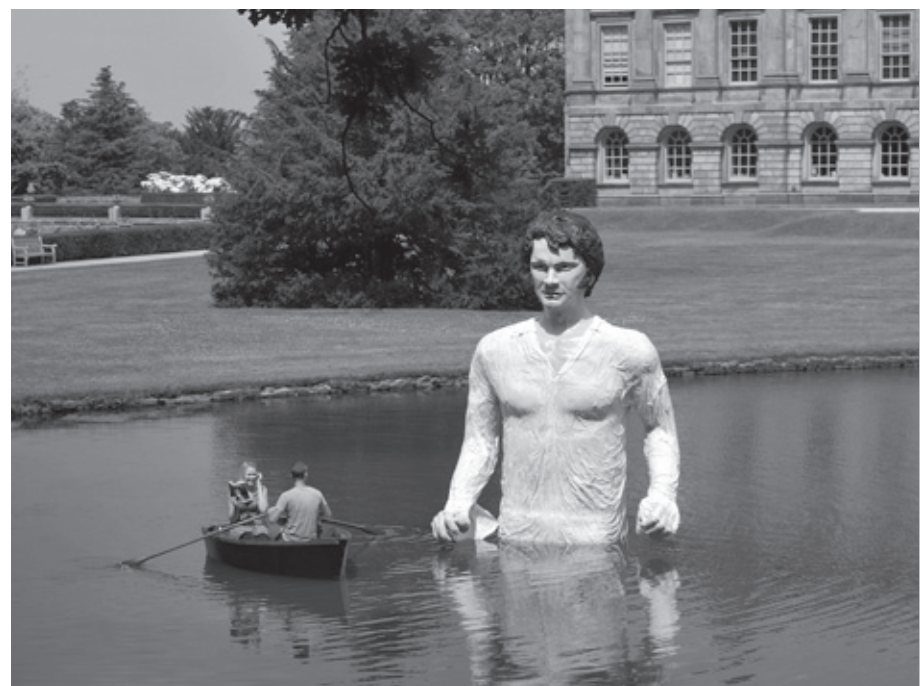
FJ: – Szellemes történet, sziporkázó

dialógusok, életteli szereplők vannak benne, és semmi igazán megoldhatatlan probléma, amitől aztán hajnalban álmatlanul forgolódnánk.

SZO: – Nézzük a két talán legismertebb verziót: a BBC minisorozatát és Joe Wright mozifilmjét Keira Knightley főszereplésével. Ön szerint mi a különbség a két feldolgozás között?

FJ: – A BBC minisorozat inkább klasszicista stílusban vitte filmre a regényt, Joe Wright pedig inkább romantikus filmet csinált belőle, byroni hőssel. Az 1995-ös sorozatban süt a nap, sokat vagyunk rendezett szobabelsőkben, és a főszereplők nehéz pillanataikban is tartják magukat a viselkedés rájuk vonatkozó szabályaihoz. A 2005-ös filmben többször látjuk Mr. Darcyt nyitott nyakú ingben, kissé ziláltan, a nők általában nem viselnek a fejükön semmit, Lady Catherine éjszaka látogatja meg Benneteket, Darcy és Elizabeth hajnalban találkozik a lápon, és Darcy a szabadban kéri meg Elizabeth kezét, miközben szakad rá az eső. Jane Austen regénye klasszicista és romantikus vonásokat egyaránt mutat, és a két filmfeldolgozás egymással ellentétes irányban indult el az adaptációval.

SZO: – Nemrégiben egy furcsa hír járta be a világot: „Minden idők legemlékezetesebb tévés jelenetének tartják a britek azt a momentumot, amikor a Mr. Darcyt játszó Colin Firth mellkashoz tapadó ingben kitámolyog a tóból – ez derült ki legalábbis abból a felmérésből, melyet kétezer néző bevonásával készítettek Nagy-Britanniában.” Sőt: „Mr. Darcy imádói most külön örülhetnek, ugyanis a londoni Serpentine-tóban a hét elején egy közel négy méter magas üvegyapot szobrot állítottak fel, amely éppen azt a pillanatot örökíti meg, amikor a

Colin Firth alakította Darcy csuromvizesen kiemelkedik a tóból.” Nem hibádzik itt valami?

FJ: – Próbáljuk felidézni a filmsorozat ezen részét! Darcy hazaérkezik a birtokára, leszáll a lóról, lassan és tépelődve vetkőzni kezd, majd beleveti magát a tóba – de mire megint meglátjuk, amint ballag a hatalmas ház felé, már száraz az inge. Egyáltalán nem látjuk őt mellkasához tapadó vizes ingben. Sőt, a regényben szó sincs úszásról, nincs tó sem, és sosem látjuk egyedül Mr. Darcyt. Tehát egy olyan pillanat vált ikonikussá, amit a film kedvéért találtak ki, és amire a legtöbben pontatlanul emlékeznek. De ezek szerint a film nagyon eltalálta, mire vágyik a közönség: tudni szeretnénk, mit érez Mr. Darcy. Colin Firth ezt nagyszerűen érzékeltette, az adaptáció nézői pedig tovább színezték magukban a jelenetet. De így működik az ember agya: kitölti az adatok közötti űrt. És ilyen a műalkotás: megindítja a fantáziánkat, de teret ad nekünk is, hogy befészkelhessük magunkat a műbe, ahogy a mű is befészkelte magát az emlékezetünkbe.

SZO: – Mitől ilyen különleges Jane Austen prózája, hogy 200 éve állja az idők próbáját?

FJ: – Amellett, hogy nagyon jó könyv, az is lényeges, hogy befogadta az angol irodalomtörténet, kanonikus mű lett. F. R. Leavis 1948-ban már a nagy angol regényhagyomány részének tekinti. Kulturális szempontból is fontos lett

megint, hiszen Jane Austen (és E. M. Forster vagy Henry James) műveire az angol műemlékvédelmi turizmus, az English Heritage és a filmipar is szinte saját ágazatot alapított. Ezekhez a művekhez vissza lehetett térni akkor is, amikor a birodalmi szerepről lemondó Egyesült Királyságon belül (ahol Wales, Skócia és Észak-Írország nemzeti identitását politikailag és kulturálisan is újrafogalmazta) Angliának is újra ki kellett találnia önmagát.

SZO: – Ma már nagyon távol vagyunk az akkor ábrázolt éteri szerelemtől, lassú tempótól és finom modortól. Mégis több országban vezeti az irodalmi örökzöldek toplistáját a Büszkeség és balítélet...

FJ: – Van ennek a lassúságnak szépsége... Legalábbis nosztalgikusan gondolhatunk arra, hogy milyen jó lenne, ha nem kapkodnánk el mindent. Milan Kundera *Lassúság* című regényében is erről ír, és a XVIII. századba visz vissza bennünket. Másrészt vannak olyan életkorok és kultúrák, amikor a szerelem még a társaság szeme előtt zajlik, még csak a poérok és a bulik szintjén csapnak össze a jövődöbéli partnerek. Frissen írott sikerkönyvek is, mint a Twilight saga, élnek azzal a lehetőséggel, hogy sokáig távol tartják egymástól a szerelmeseket.

SZO: – A Büszkeség és balítéletből melyik részletet kedveli leginkább?

FJ: – Talán azt, amikor Lady Catherine megérkezik, hogy Lizzy szavát vegye, nem megy férjhez Darcyhoz. Egészen bizarr jelenet – funkcióját tekintve érthetetlen is, hiszen, ahogy Elizabeth mondja, Lady Catherine látogatása inkább megerősíti, mint eloszlatja azt a gyanút, hogy Darcy és Elizabeth házasságra készülnek, de a látogatás nagyon szórakoztató párbeszédre ad alkalmat és itt derül ki végképp, hogy Elizabeth nem fél az ördögtől sem.

SZO: – Ő a kedvenc karaktere?

FJ: – Úgy van megírva a regény, hogy nehéz lenne nem Elizabethet választani... Vele töltjük a legtöbb időt, és az ő humora és életvidámsága határozza meg az egész könyv hangulatát.

SZO: – Nem furcsa, hogy mindenki megkapja méltó jutalmát a regény végén?

FJ: – Ebben a műfajban erre lehet számítani. Ráadásul Jane Austen nagyon biztos morális keretek között tartja regényeit, és ezeket a kereteket nem feszegeti sem forradalmi, sem szociális lendülettel – azt mutatja be, hogyan élnek szereplői az adott lehetőségeken belül. Ez humorának forrása: a társasági életet ábrázolja komikusan, a viselkedés visszasságait mutatja be. A komikum, de még az ironia is viszonylag elfogadó attitűd – a világ Jane Austen könyvei tanúsága szerint nagyjából rendben van, vagy ha nincs is rendben, alapjaiban nem érdemes bolygatni.

SZO: – Miért az ismeretlenség jótékony leple alatt publikált Jane Austen? Csak annyi állt a könyvborítón, hogy „novel by a lady”.

FJ: – Jobb volt, ha egy úrnő neve nem forgott a nyilvánosság előtt regényíróként – a regény nem volt előkelő műfaj és a regényírást nem tekintették úrnőhöz illő foglalatosságnak. Az arisztokrácia köreiből persze tudták, hogy Jane Austen a szerző. A kortárs olvasókörök egyébként nem nagyon értették Jane Austen iróniáját, de a művelt olvasók, az arisztokrácia körében sikert aratott.

SZO: – Elképzelhetőnek tartja, hogy Austen azért kezdett el írni, hogy anyagilag, lelkiileg és szellemileg független maradjon?

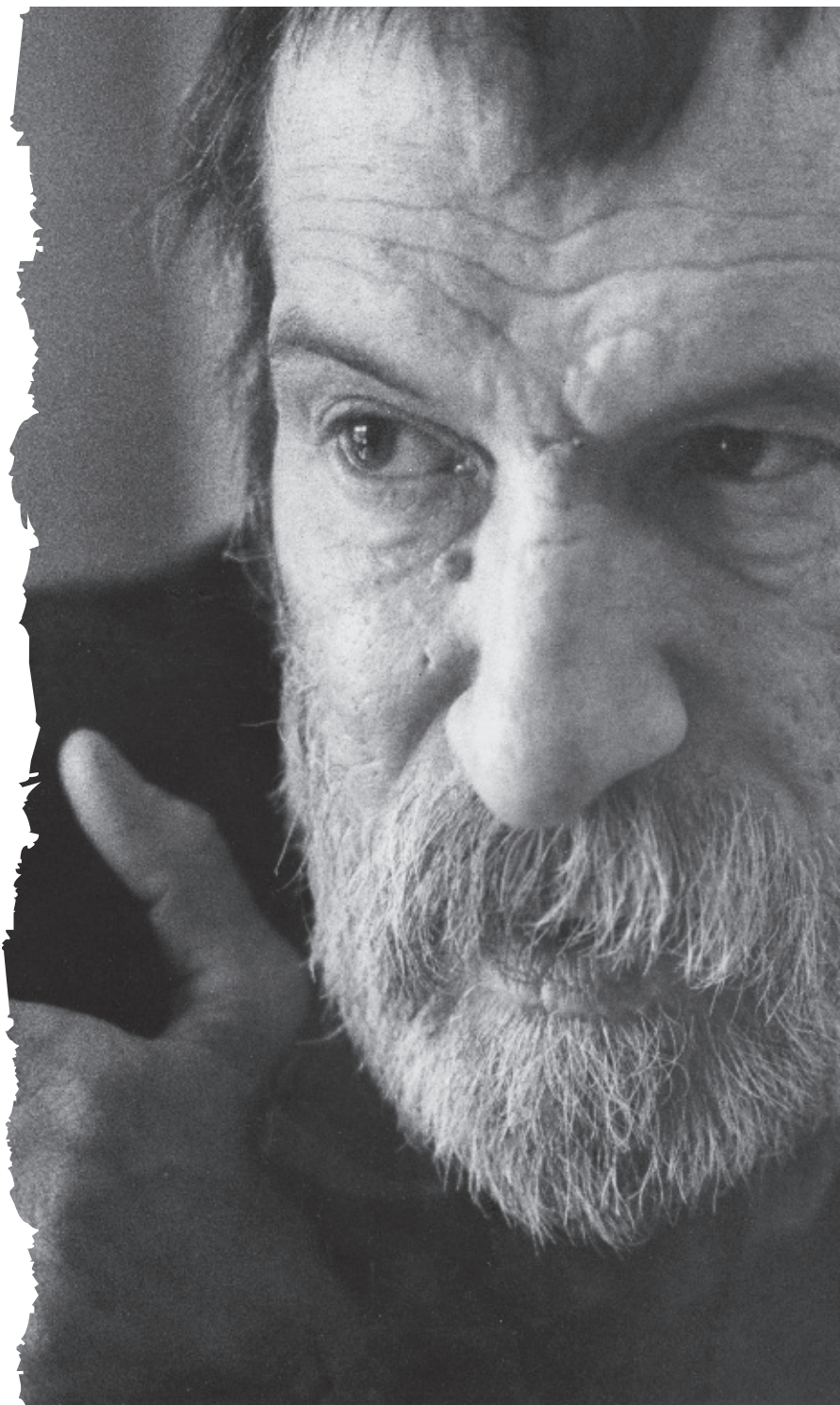
FJ: – Ha az embernek tehetsége van valamihez, akkor azt ki kell bontakoztatni – ez Jane Austen korában sem volt másképp. Az anyagi, lelki és szellemi függetlenség éppúgy lehet szükséges feltétele az írásnak, mint célja – erről Jane Austentől Virginia Woolfon át J. K. Rowlingig sok szerző tudna mesélni...

Szederkényi Olga jogászként végzett, 15 éve újságíróként dolgozik. Évekig a Magyar Televízió brüsszeli tudósítója volt, majd a Magyar Rádió külpolitikai riportere lett.

HOLLAMVE RÉS

Fotó: HORVÁTH DÁVID

Fehér Renátó

KÁ-EURÓPA MINT VILÁGNÉZET

(Petri 70)

A prágai Letná Parkban, a Cseh-híd kisoldali hídfője és a holešovicei kanyarulat után épp újra kiegyenesedő Moldva fölött állt minden idők legnagyobb Sztálin-szobra. Alkotója az az Otakar Švec volt, akinek mind a Tomáš Garrigue Masarykról, mind a Husz Jánosról készült köztéri emlékművét felrobbantották a németek a háború alatt, a '48-as „februári puccs” után pedig a Franklin Delano Roosevelttel együtt tisztelgő alkotását darabolták fel a kommunisták. A Sztálin-szobor készítésére kiírt pályázatot már egy megkeseredett, pesszimista ember nyerte meg. Az ötéves terv munkafolyamata során megfogalmazódó elvárások és kritikák, a fenyegetettség, a megalkuvás és a kiszámíthatatlanság teljesen felőrölték Švec idegrendszerét, ám felesége, Vlasta előbb adta fel: '54-ben magára nyitotta a gázcsapot. Az 1955. május 1-jén tartott avatónnepséget (Sztálinhoz hasonlóan) már Otakar sem érte meg: március 3-án befejezte a végrendeletét, megnyitotta a gázt, és leült arra a heverőre, amelyen a felesége is meghalt. Ötven nap múlva találtak rá. Így lett az emlékmű megnevezett alkotója inkább maga a Csehszlovák Nép, és lett Otakar Švec *ismeretlen kelet-európai szobrász 1955-ből*. A Sztálin-emlékművet hét évvel később, a desztalinizációs folyamatok részeként a Moldvába robbantották. (Elsa Triolet *Az emlékmű* című regénye lényegében ezt a történetet dolgozza fel.)

„Kelet-Európában mindenki szovjet / ember. Édes mindegy, hogy érte vagy / ellene határozza meg magát” – írta különös tördeléssel a *Fád* című versében Petri György. Az a nem nagyon jelentéktelen kérdés, hogy a térség, ahol, és a korszak, amelyben élnie adatik, mennyiben határozza meg az embert magát, a gondolkodását, szellemi hatásait, az identitását, Petrinek egész életében vesszőparipája volt és maradt. A *Magyarázatok M. számára* című első kötetében (1971) olvasható *Ismeretlen kelet-európai költő verse 1955-ből*, több más érdeme mellett, ezért is tolakodott ki magának központi helyet a személyes Petri-olvasatomban. Mióta először hallottam e fenti, tragikus történetet, számomra Otakar Švec elevenedik meg a vers beszélőjeként. És akadnak persze a Švec-epizódnak további motívumai, amelyek noha elsősorban mellékvágánynak tűnhetnek, talán inkább kiegészítik, amit Petriről és a tér(ség)élményről mondani akarok.

Itt van rögtön Sztálin, a *himlőhelyes, szőre hullott grúz (vagy állítólag oszét)*, aki visszatérő, jellemző szereplője ennek a költészetnek, például Petri saját születési napjának groteszk körülírása kapcsán, a *Karácsony 1956* című versben: „Huszonkettedikén egy pillanattig / (reggel háromnegyedhétkor), baljós gyerek, / Jozsif és Jézus között, / tizenhárom éves vagyok”. (Kevesen, sőt talán senki nem ír olyan bátran, a lírai konvenciók ellenében évszámokat vagy történelmi személyeket versbe, mint Petri). További ilyen Švechez hasonlítás szempontként kezelhető a meghalt kedves, az öngyilkosság és a gáz motívumának felbukkanása, sőt ezeknek a hármas gondolatalakzatba rendezése is. Ennek példaként lehetne idézni a mindvégig őrangyalként jelenlévő/szellemként visszajáró hősnő-műzsához, (Kepes) Sárához írt közel tucatnyi verset, köztük egy igazi remekművet: *Sári, ne vigyoroj rajtam*.

Petri a közép-kelet-európai nagyvárosnak, Budapestnek is költője volt: az óbudai temető (*Bibó temetése*), a Battyhány utca (*Ha az ember*), a Honvédmehely és a sok-sok kocsmá, Vidámtól a Szimpláig, Nylontól (*Hogy elérjek a napsütötte sávig*) a Műmárványmenyasszonyig (*In memoriam Hajnóczy Péter*), szolgáltattak díszletet, miliőt a versekhez. Ami filmben a *Megáll az idő* és dalban Cseh Tamás, az versben – nekem legalábbis – a Petri. És a helyre mutató névmás összetéveszthetetlen lüktetése bennük: *Jó, hát akkor itt fogunk élni. Itt van a város, vagyunk lakói. Hogy itt szerettünk nőket: hihetetlen*. Ezért aztán egyáltalán nem tűnik véletlennek, hogy amikor Bereményi Géza otthagyta egy időre a szövegírást, akkor majdnem ő lépett a helyébe: „A Petri Gyurit később én kerestem meg kínomban. Vele a Néphadsereg, ma Falk Miksa utcai borozóban találkoztam, és mondtam, Gyuri, mindenki azon van, hogy folytatódjon, és én rád gondoltam. Baszd meg, Tamás, mondta, én túl rövid sorokat írok! Jó barátok voltunk a Petrivel, nem jártunk össze, de szerettem a nagy lófejét, ő is kedvelt engem valamiért, talán a hasonló lófejemért.” Ők keretezik az évet, két imaginárius születésnap, 2013-ban mindketten hetvenévesek lennének: Cseh Tamás január, Petri december 22-én.

Szóval ezeken a(z „*Eszpresszó*ban”, „*Büfé*ben”, szűk levegőjű, egy-két személyes *katakomba lakásokban* tapasztalható, *megmenthetetlenül személyes*) benyomásokon keresztül képes a „csak egy személy” Petri György, író foglalkozású budapesti lakos valami tágabb, nem képviselési, hanem közérzeti líra létrehozására. Talán ő is egyetértett a Bálint Györgytől származó gondolattal, miszerint „nem

hiszek abban, hogy élesen elhatárolható a magánember és a sokaság sorsa”. Mifelénk mintha egyébként sem lenne meg az individuum közösség nélkül, kellenek kategóriák a komfortérzetünkhöz.

Az is tisztázandó egyúttal, hogy Petri esetében a térségnek és a korszaknak ez az *ilyen fontos (magán)beszélgetésként, belső beszéd*ként való körülírása nem belterj, nem akolmeleg, nem gőgös bezárkózás, és nem izmus, se provincial-, se nacional-, se etnic-. Hiszen Petrinek is megvannak az *Örök Barátai*, a mesterek: Baudelaire, Beckett, Dante, Eliot, Hölderlin, Kavafisz, Rilke. Molière mellett fordította többek között Gennadij Ajgi csuvas költőt, Volker Braun (kelet-)német ellenzéki író, a cigány népköltészetet.

És viszont: a Nyugat (?), köszöni szépen, nem érzi a történeti-poétikai elzárt-ságot, sem leküzdhetetlenek azt a földrajzi és gondolkodásmódbeli távolságot, amivel a Petri-revizió hazai szorgalmazói riogatják az itthoni olvasókat. Most helyszűkében legyen elég annyi, hogy mindkét angol műfordításkötet esetében jellemzően kelet-európai tematikájú (tehát a külföld számára dekódolhatatlannak mondott) verscímet emeltek könyvgerincre: *A személyi követő éji dala* és az *Örökhétfő*.

„A kelet-közép-európai radikális értelmiség történetében Petri nem volt akárci” – írta 2000-ben Tamás Gáspár Miklós az *Élet és Irodalom*ban megjelent nekrológban. Ez a kijelentés érthető Petrire, a civil politikusra is, aki az *el nem fordult tekintet* szellemében élt is, nemcsak írt. Petri *lement* szamizdatba, szerkesztette a *Beszélőt*, tüntetett, a Szegényeket Támogató Alapnál önkénteskedett, és lett *János pap országában* a kor, az *ázott lódenkabátként kőnehéz majdnem két évtized* legbátrabb és legkövetkezetesebb magyarjainak egyike.

Nála tudhatóan közel van egymáshoz a honpolgár és a lírai én, és már-már megmosolyogtató, hogy ez mennyire irritál manapság néhányakat. Pedig talán nem célravezető – valami furcsa leleplezés szándékával – tankcsapdák után kutatva, értsd: a múltékonyak gyanított alkalmiságtól, referencialitástól, konkrét idő- és térvonatkozásoktól rettegve olvasni Petrit, azt feltételezve, hogy ami líra, az steril *kell* hogy legyen a külvilágtól. Ezért sem lehet csupán az *Antropozófia* egyébként megrendítő szépségű zárlatával illusztrálni ezt a költészetet („Az a fontos, hogy a sőr legyen elég hideg, / legyen az embernek tiszta inge, / a bécsiszelet mellé legyen citrom, / a felesége örüljön az új blúzának, / a nap süsön, de módjával, / járjon a szellő... néha egy futózápor / permetezzen be min-

ket...”), és elnézni például a térség múltjára való emlékezés, lelkiismeret-vizsgálat nagyverse, a *Hogy jövök ahhoz, hogy idejőjtek fölött*. Petri teszi lírai hőssé Nagy Imrét is, és az amnéziás Kádár-rendszer kellős közepébe írja bele ’56 eszméjének néhány legfontosabb versdarabját: az 1956 című versben pedig ismét összeírja civilisége és költészete, mondván, „igenis lehet erkölcsösen politizálni”. Petri tudta, hogy elvekhez kell lojálisnak lenni, nem szlogenekhez, és nem a/egy Párt sikerét kell kívánni, hanem az otthonét, a hazáét. (*Szülő)hazám, (Közép-)Európa*; hiába van (mint a *Schiller-negatívban* írja) *az öröm – oda*.

A világnézet-szükséglet (Zoltai Dénes után Fodor Géza szép kifejezése) kielégítője először a kereszténység lett Petri számára, ami felé persze csupán néhány gyerekhónapnyi ministrálás csábította, és amihez aztán Weber nyomán lett *vallásilag amuzikális*. Ezt követte a marxizmus, amelynek megújítási kísérletekor Petri már a közeli Lukács-óvodába járogatott, ahogy megreformálhatatlanságának kinyilatkoztatásakor is csak néhány saroknyira sörözött: „Hetvenkettő tavaszán / ültem az Európa teraszán, / az *Ueberhaupt*ot rágtam mintegy két hónapon át”. Szóval a marxizmus ment, Petri maradt, és aztán nem nagyon jött semmi. De jobb szívvel talán az mondható, hogy Petrinek a közép-kelet-európaiság volt és lett a világnézete. Ám ez nála kevésbé a Duna-mente. Inkább egy Dél-Észak-tengelyen írható le, noha a Duna-verse (*A Dunánál*) mind a múlt mementójának, krónikásának, mind a jelen hangulatjelentőjének szerepével felruhazza a folyót: „Szép nagy folyam ez, több rokonomat belelőtték, / úsztak lótetemek, hullák ’44-ben, / szovjet hadiszállítmányok később. / Jött azután Bős-Nagymaros, így aztán / elúszott a Duna is. / Kedves Attila, Duna nincs már. / Hol vagyunk már attól, / hogy dinnyehéj: a szar úszik, durva ipari szenny. / A Te Dunád már nincs. Gyorsforgalmi út. / Nem lehet, nem érdemes már odamenni.” Ám Petri fejében inkább a Szabadkán, Budapesten, Prágán, Varsón is áthaladó Fiume–Vilnius-expressz zakatolt. Petrié ugyanaz a gyűlölte szeretett hajlék és ugyanaz a rögeszme volt, amit az idén szintén kerek születésnapot ünnepelt Konrád György nevez Európa köldökének, és ami Miloszt, Havelt, Danilo Kišt és Bibót sem hagyta nyugodni. Így lettek ők útitársak ugyanabban a *fülkefényben*: „Kelet-Európa Alsó / Feltételes Megállóhely / Pompás vizeldék.”

ják Petri költészetének igazi felforgató hatását. Ha ez így lenne, úgy talán valóban állítható lenne, hogy kordokumentum, ami *süllyed*, avul. Azonban Petri életműve elsősorban nem a tárgya, hanem megszólalásának módja és etikája miatt nagy erejű, innovatív. Nagyon fontos, de innen nézvést mégis másodlagos, hogy *mit* is mond térségről és korszakról, mert a lényegi, összetéveszthetetlen kérdése az, hogy *miként* is beszélhető el egy térség és egy korszak. A barátságaink, a szerelmünk, a haldoklásunk, a hazánk, a *kizsarolt, nevetséges életünk*. Tehát az ittünk és a mostunk.

(Köszönettel tartozom Kőszeg Ferencnek és Radnóti Sándornak a szöveghez fűzött észrevételeikért.)

Fotó: HORVÁTH DÁVID

Egy mentalitástörténeti leírás számára például nem lenne haszontalan megvizsgálni, ám nyilván nem az államszocialista, és abból – súlyos anomáliák között is – kilábalni igyekvő, gyarló Közép-Kelet-Európáról szolgáltatott információk ad-

Fehér Renátó (Szombathely, 1989) költő, kritikus. Budapesten él.

Foto: A CSALÁDI ARCHÍVUMBÓL

Péterfy Sarolt

„ENYEDRŐL ANNÁL TÖBBET ÁLMODOM”

(Jékely Zoltán első olaszországi útja 1937-ben)

Jékely Zoltán 1937-ben, 24 éves korában indult első nyugat-európai útjára, a *Kincskeresők* című első regényéért kapott honoráriumából. Olaszországban egy hónapot, Párizsban 5 hetet töltött. Levelei, útinaplói és egyéb fennmaradt dokumentumok alapján útja részletesen rekonstruálható. Indulása előtt tele van aggodalommal és szorongással, utolsó otthoni naplóbejegyzésében nagy utazóktól, Marco Polótól és az Itáliába utazó régi erdélyi diákoktól kér segítséget.

Útja részletes bemutatása előtt érdemes röviden áttekinteni Jékely útinaplóinak jellegzetességeit, melyeket talán helyesebb úti feljegyzéseknek, mint naplónak neveznünk, hiszen elsősorban nem az utazás eseményeiről, hanem a költő álmairól, benyomásairól, hangulatairól számolnak be. Minden lényegesebb álmát részletesen lejegyzik, naplójának legnagyobb részét ezen álomleírások teszik ki. Álmai kapcsolódnak úti élményeihez, ám színterük szinte mindig a költő szülőhazája, Nagyenyed vagy Kolozsvár. *„Érdekes ezekben az álmokban, hogy mind idegen napi elemekből táplálkoznak s az álom nehéz munkát végezhet, amíg sikerül mindent otthoni viszonyokhoz alkalmaznia”* – írja naplójában. Feljegyzéseiben különös hangsúlyt fektet minden magyar vonatkozású adatra, névre, emlékre. Festményeket, szobrokat ismerőseihez és családtagjaihoz hasonlít, látott tájakat gyermekkorának színtereihez mér, úti élmények otthoni hangulatokat idéznek fel benne. És itt nemcsak a nosztalgikus honvágy-érzésről van szó, hanem egy kétirányú folyamatról: azzal, hogy minden hazájával kapcsolatos összefüggésre felfigyel, magát és saját kulturális hagyományait is megpróbálja elhelyezni az ott megismert kulturális térben, s ugyanakkor ismerősebbé tenni azt otthoni élmények felidézésével.

Néhány momentumot emelek ki 1937-es naplójából, amelyek jól példázzák a fentieket. A Dózse-palota börtöneit végigjárva így ír: *„Ahogy lejjebb szálllok, mind dohosabb a levegő. Egy faburkolatos odú mélyén, kőlábakon deszkafekhely. Ilyen penészes fa-szagot csak a kolozsvári templom padlásán és Lészayéknál éreztem a kastélyban (...) Ilyen szag lehet a koporsóban, ilyen korhadás szag.”*

A Garda-tónál, Riva városának temetőjében sétálva egy 1903-ban elhunyt magyar fiatalember, Domokos Lajos sírjára bukkan, s feljegyzik az olasz nyelvű

sírfeliratot is. A hegyoldalban tett kirándulás és a temető gyermekkori hangulatokat idéz fel benne, melytől sírás környékezi, s a temetőben látott angol és német sírok láttán befejezetlen mondatot ír naplójába: „Mi lenne, ha...” Ez a „mi lenne, ha...” az otthontól távol való meghalás rémképe útinaplóinak és egyben úti verseinek egyik fő jellemzője lesz – párja pedig az ellentétes félelem, hogy nem térhet vissza többé Itáliába –, mindkét tematikára bőven találunk példákat úti verseiben. *Kóborlás Itáliában* című, olasz hangulatokat, úti pillanatképeket felelevenítő-felsoroló verse ugyancsak a honvágy és az idegenben meghalástól való félelem említésével zárul:

„Láttam narancsfát s gondoltam Mignonra,
kinek e hon volt álom-vigasz,
s így sóhajtottam honvágyas kínomban:
»csak meg ne haljak itt. Haza, haza!«”

A Garda-tótól Firenzébe utazik. A város igen nagy hatással van rá. Két rövid naplóbejegyzést idézek: „Uffizzi, Pitti – egy délelőtt! Elsodornak, elárasztanak a képek, olyan megsemmisítő zavarban vagyok, mint ezerszínű szőnyegen a kaméleon.” „A Ponte Vecchion jöttünk hazafelé s láttam Cellini szobrát. Úgy üdvözöltem, mint régi barátomat. Jó érzés volt az idegenben.”

A Santa Crocében sírfeliratokat jegyez fel, hasonlóságokat vél felfedezni freskófigurák és családtagjai közt. Megemlíti, hogy egy, a Museo del Bargellóban látott márványszobor saját magára emlékezteti – Mino di Fiesole Quattrocentóban készült alkotása egy Rinaldo della Luna nevű fiatalembert ábrázol, és valóban kimondottan hasonlít az ifjú Jékelyre.

Chiavariban megbetegedett, betegsége alatt egyetlen vigasza a naplójában többször említett Lina nevű, olasz szobalány. A betegség hatására honvágya fokozódik. Így ír: „Most már igazán nem bírom sokáig az utazás gyönyörű szenvedéseit. Úgy hiszem, ha meg nem halok itt, egy hét múlva otthon leszek.” A folytatásban ezt olvashatjuk: „Itt a hatalmas tenger a balkonom alatt, isteni kék ég felettem, olajfák, pálmafák körülöttem s én úgy szenvedek, ahogy talán soha életemben. Otthoni szagok, hangulatok elevenednek meg bennem, minden semiség haza mutat (...) Milyen boldog lehetnék, de szenvedek börtöni szenvedéssel.”

Itt írja *Tengerparti elégia* című versét, az ebben az időszakban született úti versek talán legjelentősebb darabját, melynek első és hetedik versszaka emblematikusan mutatja úti verseinek fő jellegzetességeit:

„ – Aki siratni akarja hazáját,
utazzék tőle mennél távolabb;
harsogjanak alatta hosszú pályák,
suhanjon ég, föld, mint a gondolat. –

A megtett úttal egyenes arányban
hatalmasodik bennem otthonom:
mennél többet kódorgok a világban,
Enyedről annál többet álmodom.”

Olaszországi útjának utolsó napján Európa térképét nézve szülőföldje, Erdély sorsáról gondolkodik: „Az előbb lent voltam a hallban s egy Európa-térképet nézegettem. Milyen megdöbbentő távolságok állnak előttem, ha azokat Budapest–Brassó vonalával mérem össze. Félelmetes kicsi ott a világ, Kolozsvár Budapesttől egy bakaraszra van. A térkép román helynevei úgy belém nyilallottak, hogy borzasztó. Nem maradhat ez így még sokáig, innen érzem csak igazán, a ,másvilágról’. Európát alaposan becsapták akkor s a térképek már olyan félelmetesen véglegesek, hogyha hamarosan nem lesz valami, vége Erdélynek, Magyarországnak. Hát Kolozsvár Európának örökre Cluj maradjon?”

Jékely Zoltán 1937 és ’68 között összesen hatszor járt Olaszországban, ebből kétszer a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasaként. Olaszország iránti szenvedélye első utazásától kezdve egész életében meghatározó marad. Utolsó előtti, 1965-ös útja során – melyet majdnem két évtizednyi távollét előzött meg –, így ír édesapjának, Áprily Lajosnak:

„Csodálatos hangulatok csapnak meg olykor-olykor, különösen esti kóborlásaim alatt – amilyeneket 1937-ben éreztem Velencében, Veronában – az olasz élet mélysége, színessége, emberisége, az épületek monumentális régisége, vagy célszerűen ősi regényessége, az üzletek árubősége, a fehérnépek szóbősége, a gyermekek utcai zsvajgása – minden-minden olyan, mint 37-ben, és végtelenül otthonosan érzem köztük magam. Hogy is tudtam 17 évig meglenni életem legnagyobb gyönyörűsége: Itália nélkül??”

Péterfy Sarolt (Budapest, 1979) az ELTE olasz-magyar szakán végzett, jelenleg PhD-hallgató, a Jékely-hagyaték kezelője.

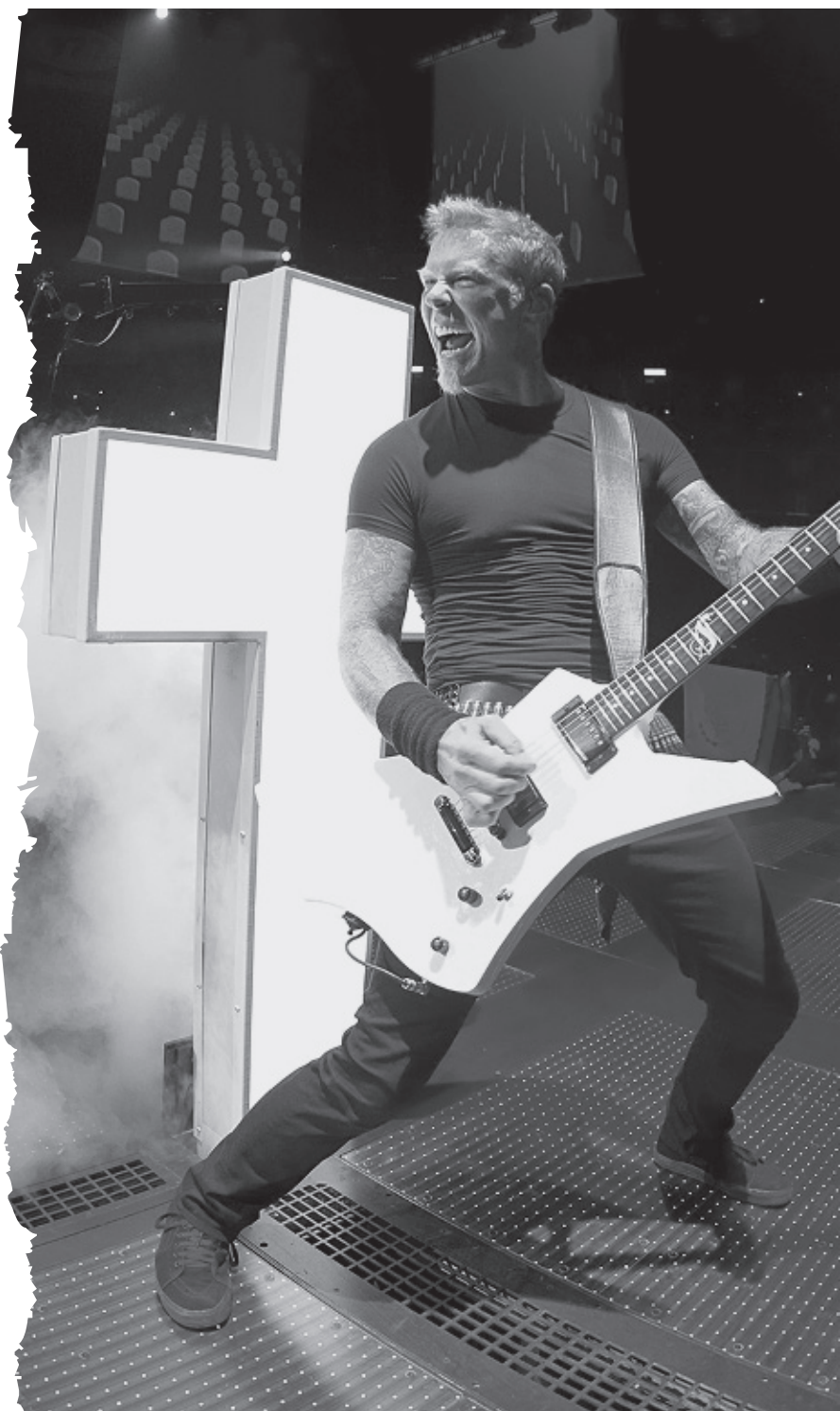

Foto: THEVERGE.COM

Cserna-Szabó András

ÖRDÖGVILLÁK AZ ÉJI HOMÁLYBAN (Metallica 3D)

A színpadon a metálzene talán legnagyobb legendája: a Metallica. A thrash műfaj (egykorvult) legnagyobb császára és egyben legnagyobb árulója is. Kicsit ugyan öregecskén, de azért felettébb energikusan tolják. A metálisten Hetfield kigyúrt, fedetlen felsőtesttel, germánszőkére festve, a filippínó-ír Hammett bongyor, mint egy dauerolt pincsi, a dán Ulrich simán elindulhatna egy Damu Roland-hasonmásversenyen (és meg is nyerné), az „új” igazolás (ő is már tíz éve a banda basszerosa), a mexikói Trujillo pedig az ősemberstílust választotta, a fickó tényleg úgy fest térdig érő hajával, mintha éppen most bújt volna ki egy Crô-Magnon-i barlangból, néhány óra kellemes falfirka után.

A Metallica éppen 30 éve fektette le a thrash alapjait a Kill 'Em All című albummal. A dögös Ride the Lightning (1984) után két évvel elkészítették a műfaj mind ez idáig legjobb lemezét (Master of Puppets). (Az első három korongon még Cliff Burton játszott basszusgitáron, tragikus halálát követően Jason Newsted vette át a helyét.)

Valljuk be, az övéké volt a nyolcvanas évek szőröstül-bőröstül – na jó, labdába rúgott még a Slayer, az Anthrax és a Metallicából a kezdet kezdetén kirúgott Dave Mustaine zenekara, a Megadeth is. Aztán jöttek a nyálas kilencvenes évek, a szörnyű grunge (Nirvana, Pearl Jam és többiek), a még szörnyebb, nyivákoló macskametálról (glam) már nem is beszélve. A Metallica némi (rövid) gondolkodás után elkurvult (ahogy például a Slayer soha, tavaly láttam őket Bukarestben, tudom, miről beszélek). Na nem önként kurvult el és nem is nagyon, éppen csak annyira, hogy igazodjon a kordivathoz, és a mainstream részévé válhasson. Az 1991-es Black Album után befutottak, nem kicsit, nagyon. Elmentek a langyos dallamok, a puhább hangzás, a szívhez szóló balladák irányába. Melodikus szerzeményeik alatt fel-felgyulladtak a nézőtér sötétjében az öngyújtók lángjai, akár egy nyáresti Edda-koncerten az agárdi popstrandon. Néhány puhácska album után 2008-ban úgy döntöttek, visszatérnek a kőkemény gyökerekhez, ám, fájdalom, ezek a gyökerek már nem akartak visszatérni hozzájuk (Death Magnetic), azóta lényegében ennyiben is maradtak.

Szóval a színpadon a Metallica, A Legenda, egy zenekar, ami legalább annyira megosztja a fémzene rajongóit, mint egy lecsófőző fesztivál indulóit a fohagymázás kérdése. Ülünk a moziban, 3D, füst, lángok, szoboromlás, cikázó fények, vértenger, csápoló tömeg, tökéletes a látvány és brutálisan jó a hangzás, tulajdonképpen semmi okunk panaszra.

De valahogy mégsem az igazi. Ezek az érett férfiak már soha nem fognak úgy horzsolni, mint a beton, nem fognak földbe döngölni, véresre karcolni, nem fognak sose úgy reszelni, ahogy reszeltek egykoron, mondjuk a nyolcvanas években. Egyébként meg mindenből egy kicsit túl sok van. Hetfield túl józan, túl sokat riszál és túl sokat trillázik, néha már-már egy szívtipró countryénekesre hasonlít. A színpad túl sokat robban. Túl sok a komédia. És hiába dobogtatja meg honfíúi szívünket, mikor a d'Artagnan-szakállas Kirk Hammett gitárján kiszúrjuk Lugosi Bélát, az 1932-es klasszikus horror, a White Zombie főszereplőjét – mert valahogy sokkal jobban szeretnénk, ha inkább a Metallica lenne egy kissé zombisabb. Vagy akár sokkal zombisabb.

Mert ez csak popzene – elég profi popzene, elég kemény popzene, de csak popzene. Dallamos biznysz. Ez a Metallica már nem akar fellázadni a mindent irányító Bábjátékos ellen, már nem akarja felrobbantani a világot, már nincs benne az a dög, ami régen benne volt, amiért beleszerettünk, amiért gyerekszobánk mélyén, a dübörgő ikerkazettás magnó fölé hajolva headbangeltünk, és ordítottuk, ahogy a torkunkon kifért: „Your life burns faster / Obey your master”. A régi, zúzós thrashszámok ezúttal kicsit ellágyítva szólalnak meg, az újabb sziruposok kicsit megkeményítve, így hozzák egy szintre a két réteget.

A koncertfilm betéttörténete röviden összefoglalható (vigyázat, spoiler!): adott egy fiatal, Leonardo DiCaprio-szerű srác (az egyszerűség kedvéért hívjuk Katalinkának), akit a koncert elején elküldenek egy csomagért, de aztán jönnek a törökök, sós kútba teszik, onnan is kiveszik, kerék alá teszik, onnan is kiveszik, kemencébe teszik, onnan is kiveszik stb. Karambolozik, felgyújtja magát, agyonverik az ultrák, meggyepálja az Akasztós Lovas, de aztán egy jókora Metal Hammerrel rendet vág a kiscsákó, és végül elviszi a táskát a Metallicának. Yeeeeeeee! – ordítaná boldogan Feró a Garázsban.

Hogy mi volt az üres színpadra helyezett táskában, sose tudjuk meg. Talán némi cucc a koncert utáni lazításra, vagy a banda régi dicsősége (ördögvilág az éji homályban), esetleg Wass Albert hamvai?

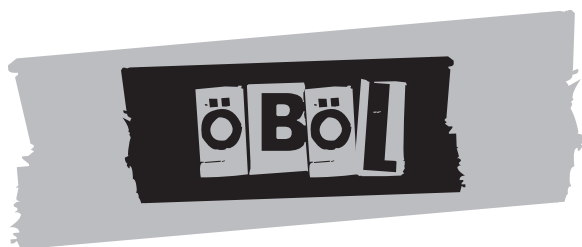
Antal Nimród és Pados Gyula mindent kihozott ebből a Metallicából, amit ki lehetett. Talán kicsit többet is. Mindenképpen látni kell ezt a fantasztikus filmet, ez az

egész 3D-technika koncertfilmre lett kitalálva. Olyan ez a másfél óra, mintha Lars Ulrich orrából, egy kényelmes szőrszálon hintázva néznénk végig a hangversenyt.

És tudják, mit, ennyi fanyalgás után – magamnak némileg ellentmondva – csak is azt tudom mondani, hogy a Metallica még így is átkozottul jó. Néha a legjobb.

(Metallica Through the Never, rend.: Antal Nimród, 2013.)

Cserna-Szabó András (Szentés, 1974) író, a Hévíz szerkesztője, a fémzene rajongója.

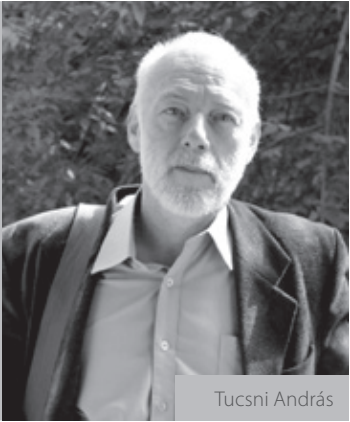

A SZÜNETEKET SZERETTE A LEGJOBBAN

Idén ünnepli megalakulása harmincadik évfordulóját a Zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház – ennek alkalmából már a legendás Ruszt József nevét viseli a színház tere. A teátrum születéséről, Ruszt örökségéről a színházalapítás egyik résztvevőjével beszélgettünk. Tucsni András dramaturg Ruszt közeli barátja, művészeti titkárként munkatársa volt, ma pedig a rendező hagyatékának gondozója.

Szegő János: – Honnan indul a zalaegerszegi színház története?

Tucsni András: – 1982-ben Kecskeméten dolgoztam, itt kaptam Ruszt hívását, hogy Zalaegerszegen társulatot alapít, és számít rám. Nem tudtam ellenállni a hívásának. Zalaegerszegen a Városi Művelődési Központban kaptunk egy irodát, ahol az Állandó Színház titkársága megkezdte az első évad szervezését. Három-négy olyan munkatárs dolgozott itt, akiknek már volt színházi múltjuk. Ez a néhány ember tanította, nevelte, okította a színház különböző területeire felvett fiatalembereket, miközben végezte a titkársági munkát. Az első nagy kihívás a pár hetes társulat számára az Arezzói Nemzetközi Színházi Fesztivál volt, amelyre Hubay Miklós jóvoltából kaptunk meghívást. Ruszt József Bartóknak a Csodálatos mandarin című művét rendezte meg és nevezte a fesztiválra. Az előadás premierje eleve Arezzóban volt, előtte sehol nem játszottuk. Az arezzói színház 1700-as évekbeli nézőterén a közönség olykor szinte önálló életet élt: a zalaegerszegi előadás kezdésekor zsvaj, kiabálás, mászkálás tette lehetetlenné, hogy kezdhesünk, amikor egy vékony, csokornyakkendős úriember kihajolt a negyedik emeleti páholyából, és elüvöltötte magát: „Basta!”, azaz elég. A nézők leültek, és legalábbis annyira elhalkultak, hogy el lehetett kezdeni. A zene megszólalásáig, kb. másfél percig néma mozgások exponálták az előadás történetét, majd megszólaltak Bartók csodálatos hangjai. Ekkorra már csönd volt. 50 perc után, amikor kihunytak a fények, még ugyanez a nyomasztó csönd uralta a nézőteret. Nem tudtuk mire vélni. Miért nem tapsolnak? Megbuktunk? Aztán egyszerre mintha felrobbant volna a nézőtér. Elmondhatatlan volt a siker. Két nappal később eredményhirdetés: legjobb rendezés, legjobb férfialakítás, legjobb női alakítás, legjobb előadás, legjobb tervezés, minden lé-

Tucsni András

tező díjat elhoztunk. Az alig két hónapos zalaegerszegi Állandó Színház Bartók művével európai mércével mérhető sikert ért el.

SZJ: – Hogy viszonyult a város a színházhoz?

TA: – Nem véletlenül hangoztatta Ruszt, hogy a város és a megye vezetői részéről szinte reformkori ambíciók működését érzékelték már az első találkozások során. Amikor igent mondott, egy feltétele volt: azonnal bele kell vágni, ne várjuk meg az építkezés végét, 1983 őszét, hanem illesszünk be egy előévadot,

hogy egy felkészült személyzettel lehessen kezdeni. A város és a megye vezetői rábólintottak, és tettek róla, hogy már 1982 őszén elindulhasson az Állandó Színház névre hallgató társulat szervezése. A többnyire Szegedről érkező színészcsapat új szintet vitt a kisváros életébe. Persze adódtak problémák is, de a nézők egyre inkább megszerették a csapatot, és a kétkedő hangok is elhalkultak. Ehhez az előévad nagy mértékben hozzájárult. Ruszt József 45 éves volt ekkor, háta mögött az Egyetemi Színpadon és Debrecenben töltött idővel, a kecskeméti legendás korszakkal, és egy kudarcos, Aczél György és Gyurkó László által ambicionált népszínházias időszakokkal. Egy újságíró „Ruszt harmadik nekifutásának” nevezte a zalaegerszegi színházalapítást. Rendezőként is különleges időszaka volt ez, színháztörténetileg fontos előadások születtek.

SZJ: – Fel tudja idézni a vele való első találkozást?

TA: – Jogi egyetemet végeztem, de mindenáron színházban akartam dolgozni. Zsámbéki Gábor javasolta, hogy keressem meg Rusztot, mert nála, Kaposváron nincs hely. Ruszt akkor, '75 telén Kaposvárott rendezte a Bakkhánsnőket, itt találkoztam vele. Meghallgatta az elképzeléseimet, azt hiszem, mosolygott is egy kicsit, és azt mondta, egy előadáshoz sok vályogtéglát kell egymásra helyezni. Kérte, hogy keressem meg Kecskeméten, aztán majd meglátjuk. '76 őszén színházi asszisztensként és csoportos szereplőként lettem az ottani társulat tagja.

SZJ: – Ha néhány mondatban kellene összefoglalni Ruszt József lényegét, hogyan hangzana?

TA: – Annak a háború előtt született generációnak a tagja volt, amely egy új világ bűvöletében nőtt fel, de még a régi világ mestereinek szellemi irányítása mellett. Apja borbélyüzletét ez az új világ államosította, és a művészi hajlamokkal rendelkező Ruszt „egyéb” származása miatt csak kereskedelmi szakiskolába iratkozhatott be. Sem a képzőművészeti főiskolára, sem a bölcsészkar-

ra nem vették fel a származása miatt. Az érettségi után több évvel került be a színművészeti főiskolára. S ekkor egy életre szóló mintát kapott osztályfőnöke, a legendás Nádasdy Kálmán személyében. Még be sem fejezi a Főiskolát, és már az Egyetemi Színpadon rendez, a Főiskola után a Debreceni Csokonai Színházban kap több lehetőséget. Közösségteremtő erejét mutatja az Egyetemi Színpad létrejöttének és előadásainak országos és nemzetközi híre. A hivatalos színházak vezetői a 60-as években féltékenyek, hogy nemzetközi fesztiválokra nem a Tháliát vagy a Nemzetit hívják, hanem az Egyetemi Színpadot. A 70-es években kecskeméti főrendezőse idején ismét társulatszervező képességéről tett tanúbizonyságot, s olyan előadásokat rendezett, amelyek eszmeiségükkel szembe mertek menni a kor kultúrpolitikájával. Nem véletlen, hogy a három legtehetségesebb rendezőt, Ruszt Józsefet, Székely Gábort, Zsámbéki Gábort az aczéli kultúrpolitika felrendelte Pestre, hogy szem előtt legyenek. A tehetség viszont nem tűri a regulát, Ruszt egy évvel később már Szegeden próbál társulatot teremteni, nem sok sikerrel, de egy akkora, fiatalokból álló csapata mégis lett, amellyel bele tudott vágni a zalaegerszegi színházalapításba. És ne felejtsük: a rendszerváltáskor, már ötvenen túl, újra fiatal színészek élén, elsőként hoz létre magánszínházat, zajos forradalmat csinálva: a Független Színpadot.

SZJ: – Ruszt sorsa számomra a zsenialitás és a balszerencse dialektikája: tehetségének kibontakozását folyamatos megszakítások, újrakezdések tagolták. Mennyire jogos ez a leírás?

Tucsni és Ruszt

TA: – Ruszt sorsának alakulásában engem az izgat, hogy mi lehetett az ok, hogy egy ilyen tehetség folyamatos újrakezdésre kényszerül, és miért nem tudja beteljesíteni azt, amit a naplójában ír: „európai kapacitással kell fejlesztenem magamat”. Hiszen 1965-ben már avignoni fesztiváldíjas előadását ünneplik Bécsben, Párizsban, az Egyetemi Színpad előadásai díjakat nyernek Európa nemzetközi diákfesztiváljain. 20 évvel később Zalaegerszegre szintén külföldi meghívások érkeznek, de a Kamaraszínházban rendezett II. Edward is kikerül a sitges-i fesztiválra, ahol amerikai meghívást kap. Ezek alapján egyértelműen „európai kapacitású” tehetség, mégsem az ő, hanem a Katona József Színház előadásai lesznek Európa-szerte ismertek. Mélyebb elemzésre lenne szükség ahhoz, hogy a végére lehessen járni annak, vajon milyen szubjektív és objektív okok játszottak közre abban, hogy pályája a folyamatos újrakezdések kényszerében teljen el.

Egyszer egy újságíró megkérdezte tőle, hogy mit szeret a színházban. Mire Ruszt: azt, amit éppen próbálok. Mégis, konkrétan? Magát a próbát. És azon belül? Hát a szünetet.

SZJ: – Ruszt 2000-ben az ön tanácsára is telepedett le Zalaszentgróton, és visszatért a zalaegerszegi színházhoz is. Újabb Tragédia-rendezése hogyan viszonyult a korábbihoz? Hogy érezte magát ebben az időszakban?

TA: – Már 1996-ban elhatározta, hogy amikor betölti a 60. életévét, nyugdíjba vonul. Írni szeretett volna. Gondolt arra, hogy visszaköltözik gyermekkorának színhelyére, Isaszegre, de Zalát választotta. Rendezni már nem akart, de Veszprémben és Egerszegen is visszatért még a színpadhoz. Felmerült, hogy ismét színpadra állítsa Zalaegerszegen Az ember tragédiáját. Ezt főként a város vezetése proponálta. A legendás színházi nyitóelőadásról nem véletlenül írta le egy kritikusa, hogy a mű korszerű értelmezése okán 1983-ban új korszak vette kezdetét a Tragédia-előadások történetében. Ruszt 2004-ben lényegében az 1983-as dramaturgiának megfelelően rendezte meg a Tragédiát, azzal a megoldással, hogy

Lucifert egy fiatal színész, Kamarás Iván, Ádámot és Évát pedig a '83-as előadás párosa, Szalma Tamás és Fekete Gizi játszotta.

SZJ: – Hogy áll a Ruszt-hagyaték kiadása? Mennyi kiadatlan szöveg van még?

TA: – 2010-ben, Ruszt halála után öt évvel Nánay Istvánnal és Forgách Andrással kezdtük meg a hagyaték feldolgozását. Több ezer oldal elolvasása, szövegek szerkesztése, begépelése várt ránk. Soha nem publikált, még a főiskolás éveinek végén írt drámáját, a Rekvietet a hozzá kapcsolódó naplószövegekkel szerkesztettük egybe. Színészdramaturgia, színészmesterség c. írását saját, jóval későbbi változtatásaival jelentettük meg. Már az elején rájöttünk, hogy meg lehet rajzolni Ruszt pályájának korszakait, és páratlan módon dokumentálható és bemutatható a rendezői pályája. A harmadik rész Debrecenről és az Egyetemi Színpadról, a negyedik Kecskemétről szól, a vadonatúj ötödik kötet a zalaegerszegi színházalapítást és a Független Színpadot dokumentálja. Még egy kötetet tervezünk, amely a kamaraszínházi rendezéseit és a legutolsó időszakot foglalja magába.

SZJ: – Emlékszik az utolsó találkozásukra?

TA: – A szombathelyi műtét után az orvosok még biztatókat mondtak. Aztán csak nem jött ki. Többször is voltam nála, az egerszegi kórházban láttam utoljára. A gégemetszés után már nem tudott megszólalni. Tollat tettem az ujjai közé, és egy papírt tartottam oda, de már írni sem tudott. Talán a gyerekeimről kérdezhetett. Ahogy a tudását, így ezt az utolsó gondolatot is elvitte magával.

Szegő János (Budapest, 1982) kritikus, szerkesztő. Írásai 2003 óta jelennek meg.

Korábban a Litera.hu, jelenleg a Magvető Kiadó szerkesztője.

Hévíz TDM Egyesület

Hévíz Card[®] INFO

Áprilistól keresse a szállásadójánál és a Hévíz Tourinformban!

Vásároljon kedvezményesen a Hévíz Card[®]-al és nyerjen a Hévíz Passporttal!

Kedvezmények 10 %-tól

Hévíz Card[®] Spa + more

Hévíz Card[®] Gourmet

Hévíz Card[®] Culture & Active

Hévíz Card[®] Fashion & Service

Hévíz Card[®] Health & Beauty

Megnyerhető Hévízi Álompihenések

AAE
VENDEGHÁZ
HÉVÍZ

DANUBIUS
HEALTH SPA RESORT
HÉVÍZ
★★★★★

GUSZTI VILLA
HÉVÍZ

HOTEL
EUROPA
★★★★★

Hotel Sante

HUNGUEST HOTEL
HELIOS
★★★★★

KOLPING HOTEL
SPA & FAMILY RESORT
★★★★★

KÖRÖNÁ
★★★★★

NaturMed
Hotel
Caribona
Hévíz, Magyarország

PARK
HOTEL
HÉVÍZ ★★★

Pontbeváltás

1 pont

3 pont

5 pont

5 pont

10 pont

Havi sorsolás:
Hévíz Ajándécsomag

tourinform
Turista információ - Tourist information

8380 Hévíz, Rákóczi u. 2. • Tel.: 83/540 131 • Fax: 83/540 132
E-mail: heviz@tourinform.hu • Honlap: www.tourinform.hu

